

Przynależność do Kościoła łacińskiego. Komentarz prawnoprównawczy do kan. 111 i kan. 112 CIC, zmienionych przez *motu proprio* papieża Franciszka *De concordia inter Codices* z 2016 roku

Wstęp: o znaczeniu nowej regulacji

Migracja ludności jest faktem we współczesnym, zglobalizowanym świecie. Ma on znaczenie również dla duszpasterstwa i misji Kościoła, skoro dotyczy wiernych migrujących.

Zmiany społeczne tworzące zewnętrzne warunki duszpasterstwa musiały być dostrzeżone przez ustawodawcę kościelnego. Dlatego po latach przygotowań¹ papież Franciszek wydał 31 maja 2016 roku list apostolski *motu proprio De concordia inter Codices*, zmieniający niektóre przepisy kodeksu prawa kanonicznego².

¹ Zob. J. I. Arrieta, *All'insegna delle esigenze pastorali*, „L'Osservatore Romano” z 16.09.2016, s. 5.

² Por. Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae De concordia inter Codices quibus nonnullae normae Codicis Iuris Canonici immutantur*, 31.05.2016, „L'Osservatore Romano” z 16.09.2016, s. 4-5 (z tłumaczeniem włoskim); ponadto: http://w2.vatican.va/content/francesco/la/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20160531_de-concordia-inter-codices.html (4.03.2017). Przekład polski części normatywnej: <http://www.diecezja.pl/duchowni-i-konsekrowani/listy-i-dekrety/zmiany-w-kodeksie-prawa-kanonicznego-dokonane-przez-papieza-franciszka-w-motu-proprio-de-concordia-inter-codices-z-dnia-31-05-2016-r-opublikowanego-w-dniu-15-09->

Zresztą interwencję ustawodawczą wymusiła także niespójność regulacji między kodeksem łacińskim z 1983 roku³ a późniejszym kodeksem wschodnim z 1990 roku⁴. Konieczność harmonizacji obu kodeksów była zatem – jak to podkreślił ustawodawca kościelny⁵ – głównym motywem promulgowania nowej ustawy. Ustawodawca kościelny dostrzegł jednak także mobilność migracyjną ludności, która sprawia, że wierni obrządków wschodnich są obecni na terytoriach tradycyjnie łacińskich⁶.

Ustawodawca kościelny przypomniał obowiązek zachowywania własnego rytu przez wiernych wschodnich, gdziekolwiek się znajdują (por. kan. 40 § 3 CCEO). Ponadto podkreślił odpowiadającą temu obowiązkowi odpowiedzialność pasterzy za zapewnienie opieki duszpasterskiej tym wiernym (por. kan. 193 § 1 CCEO, kan. 383 § 1–2 CIC/83)⁷.

Te zmiany są coraz istotniejsze dla praktyki duszpasterskiej Kościoła w Polsce, otwartego na wiernych obrządków wschodnich (zwłaszcza przybywających zza wschodniej granicy) czy też na możliwość przybycia tzw. uchodźców. Dlatego niniejszy komentarz ma za zadanie wyjść naprzeciw tym potrzebom, ograniczając się jednak do zmienionych przepisów kan. 111 i 112 CIC/83. Skoro jednak regulacje kodeksu wschodniego z 1990 roku, bardziej dojrzałe i przystosowane do nowych warunków duszpasterstwa w dobie migracji ludności, miały wpływ na obecne brzmienie⁸, wybrano metodę prawnoporównawczą, pokazując w ten sposób jedność systemową porządku kanonicznego⁹.

2016-r.html (4.03.2017). Przepisy kodeksu łacińskiego zmienione tą ustawą są oznaczane skrótem CIC/2016.

3 Por. *Codex Iuris Canonici*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus [dalej: CIC/83], „Acta Apostolicae Sedis” [dalej: AAS] 75 (1983), pars II, s. III–XXX, 1–317.

4 Zob. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus [dalej: CCEO], 18.10.1990, AAS 82 (1990), s. 1045–1364. Przekład polski za: *Kodeks kanonów Kościołów wschodnich promulgowany przez papieża Jana Pawła II*, tł. L. Adamowicz, M. Dyjakowska, Lublin 2002.

5 Por. Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae De concordia inter Codices...*, dz. cyt., preambuła, *De concordia* oraz *Prae oculis*.

6 Zob. Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae De concordia inter Codices...*, dz. cyt., preambuła, *Id accidit*.

7 Por. Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae De concordia inter Codices...*, dz. cyt., preambuła, *Id accidit, in fine*.

8 Tak wyraźnie zob. J. I. Arrieta, *All'insegna...*, dz. cyt., s. 5.

9 Podobnie por. J. Abbass, *The Interrelationship of the Latin and Eastern Codes*, „The Jurist” 58 (1998), s. 2.

Systematyka artykułu opiera się na przedstawianiu problemów, które mogą wystąpić w stosowaniu komentowanych przepisów, gdyż takie podejście wydaje się bardziej praktyczne. Z tego powodu zrezygnowano z systematyki według źródła przynależności kościelnej (z czynności prawnej – jedno- czy dwustronnej – albo z mocy samego prawa)¹⁰, choć mogłoby to być bardziej uzasadnione doktrynalnie.

I. Zagadnienia wprowadzające

1.1. Pojęcie Kościoła *sui iuris*

Kodeks łaciński do czasu wprowadzenia zmian w 2016 roku posługiwał się pojęciem Kościoła rytualnego (obrzędowego) *sui iuris* (*Ecclesia ritualis sui iuris*)¹¹, ewentualnie Kościoła rytualnego (obrzędowego: *Ecclesia ritualis*)¹². Nie chodziło li tylko o ryt w znaczeniu porządku celebry liturgicznej (jak ryt ambrożyjski czy mozarabski w Kościele łacińskim). Ryt (*ritus*) oznacza tu dziedzictwo (*patrimonium*) liturgiczne, teologiczne (doktrynalne), duchowe i dyscyplinarne Kościoła *sui iuris*, wyrażające sposób przeżywania wiary, właściwy dla danej wspólnoty kościelnej (por. kan. 28 § 1 CCEO)¹³. W tym znaczeniu ryt należy do dziedzictwa powszechnego Kościoła Chrystusowego, jego tradycji wywodzącej się od apostołów i ojców, wyrażając w różnorodności jedność wiary katolickiej (por. kan. 39 CCEO).

¹⁰ Opis tej systematyki zob. niżej, III.2.1.

¹¹ Por. kan. 111 § 2 i kan. 112 § 1 *in princ.*, § 1 n. 2 oraz § 2 CIC/83.

¹² Zob. kan. 112 § 2 n. 3 CIC/83.

¹³ Kodeks wschodni stanowi:

Can. 28 CCEO – „§ 1. Ritus est patrimonium liturgicum, theologicum, spirituale et disciplinare cultura ac rerum adiunctis historiae populorum distinctum, quod modo fidei vivendae uniuscuiusque Ecclesiae sui iuris proprio exprimitur.

§ 2. Ritus, de quibus in Codice agitur, sunt, nisi aliud constat, illi, qui oriuntur ex traditionibus Alexandrina, Antiochena, Armena, Chaldaea et Constantinopolitana”.

W przekładzie polskim:

Kan. 28 CCEO – „§ 1. Obrządek jest dziedzictwem liturgicznym, teologicznym, duchowym i dyscyplinarnym wyodrębnionym przez kulturę i okoliczności historyczne narodów, wyrażającym sposób przeżywania wiary, właściwy dla każdego Kościoła *sui iuris*.

§ 2. Obrządkami, o których jest mowa w kodeksie, o ile nie stwierdzi się czego innego, są te, które pochodzą z tradycji aleksandryjskiej, antiocheńskiej, armeńskiej, chaldejskiej i konstantynopolińskiej”.

Ryt wszakże nie stanowi osoby prawnej z prawami i obowiązkami, czym z kolei jest Kościół *sui iuris*. Własny ryt jednak poprzedza uznanie Kościoła *sui iuris* przez najwyższą władzę Kościoła powszechnego¹⁴. Ryt też jest pojęciem szerszym niż Kościół *sui iuris*¹⁵. To nie ryt wyróżnia Kościoły *sui iuris*, lecz uznanie przez najwyższą władzę Kościoła¹⁶. W każdym razie przynależy się nie do rytu (obrzędki), lecz do Kościoła *sui iuris*¹⁷.

Kryterium rytu (obrzędki), obecne od XVI wieku w porządku kanonicznym, zastąpiono kryterium eklezjologicznym, najpierw w promulgowanym kodeksie wschodnim, a po reformie papieża Franciszka z 2016 roku – w kodeksie łacińskim. To dlatego wreszcie ustawodawca łaciński zrezygnował w kan. 111 i kan. 112 CIC/2016 z pojęcia Kościoła rytualnego¹⁸. Zastąpił to pojęcie terminem znanym w porządku kanonicznym – Kościoła *sui iuris*. Co więcej, ustawodawca używa go – zgodnie z tradycją wschodnią, a zwłaszcza z kan. 27 CCEO¹⁹ oraz w myśl noty wyjaśniającej *Da alcuni anni* Papieskiej Rady dla Tekstów Prawnych z dnia 8 grudnia 2011 roku²⁰ –

¹⁴ Zob. D. Salachas, *Commento al can. 28*, w: *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, a cura di P. V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 40.

¹⁵ Por. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris” według obowiązującego prawa kościelnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 8 (1998), s. 130–133. Przykładowo ryt bizantyjski występuje w 17 Kościołach *sui iuris*; por. M. Brogi, *Licenza presunta della Santa Sede per il cambiamento di Chiesa „sui iuris”*, „Revista Española de Derecho Canónico” 50 (1993), s. 662, przyp. 11.

¹⁶ Zob. M. Brogi, *Licenza...*, op. cit., s. 662. Wykaz wszystkich Kościołów *sui iuris*, zob. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris” według obowiązującego prawa kościelnego*, dz. cyt., s. 133–134; L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris”*, w: *Przynależność do Kościoła a uczestnictwo wiernych w życiu publicznym*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, B. Pieron, Lublin 2014, s. 137–138.

¹⁷ Por. D. Salachas, *L'appartenenza giuridica dei fedeli a una Chiesa orientale „sui iuris” o alla Chiesa latina*, „Periodica de re canonica” 83 (1994), s. 20–21.

¹⁸ Co wcześniej już proponowała doktryna kanonistyczna, zob. D. Salachas, *L'appartenenza...*, dz. cyt., s. 21–22. Termin „Kościoła rytualnego” miał pierwotnie zbliżyć kodeks łaciński do wschodniego, ale po promulgowaniu kodeksu łacińskiego w 1983 roku projektodawca kościelny zrezygnował z tego terminu w kodeksie wschodnim z 1990 roku; zob. L. Lorusso, *Gli orientali cattolici e i pastori latini. Problematiche e norme canoniche*, Rome 2003, s. 56, przyp. 20, cyt. „Communicationes” 12 (1980), s. 72.

¹⁹ Kodeks wschodni stanowi:

Can. 27 CCEO – „Coetus christifidelium hierarchia ad normam iuris iunctus, quem ut sui iuris expresse vel tacite agnoscit suprema Ecclesiae auctoritas, vocatur in hoc Codice Ecclesiae sui iuris”.

Kan. 27 CCEO – „Wspólnota chrześcijan powiązana hierarchią według prawa, którą jako *sui iuris* wyrażnie lub milcząco uznaje najwyższa władza Kościoła, w tym Kodeksie jest nazywana Kościołem *sui iuris*”.

²⁰ Por. Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Nota explicativa Da alcuni anni* quoad can. 1 CCEO, 8.12.2011, „Communicationes” 43 (2011), s. 315–316.

zamiennie z pojęciem Kościoła łacińskiego jako Kościoła *sui iuris*²¹. W tym przepisie można wyróżnić trzy elementy – dwa wewnętrzne, materialne (wspólnota wiernych i hierarchia), oraz jeden zewnętrzny (uznanie formalne autonomii przez najwyższą władzę w Kościele)²².

1.2. Zakres regulacji

Pozytywnie rzecz ujmując, przepisy kanonów 111 i 112 CIC/2016 regulują jedynie kwestie przynależności wiernych do Kościoła łacińskiego jako Kościoła *sui iuris* oraz przejścia wiernego z Kościoła łacińskiego do innego Kościoła *sui iuris* (wschodniego). Wynika to z kan. 1 CIC, który dotyczy tylko wiernych Kościoła łacińskiego²³.

Taka przynależność do Kościoła *sui iuris* według kan. 535 § 2 CIC/2016 powinna być zawsze odnotowana w księdze ochrzczonych²⁴, co już wcześniej po-

²¹ Wystarczy powołać *verba legis* kan. 111 CIC/2016: „in Ecclesia latina vel in **alia Ecclesia sui iuris**” [tłusty druk – P. S.] – by stwierdzić, że Kościół łaciński jest Kościołem *sui iuris*. Podobnie w kan. 112 § 1 *in princ.*, § 1 n. 3 oraz § 3 CIC/2016, gdzie ustawodawca kościelny stanowi o „*alii Ecclesiae sui iuris*”, odróżniając go od Kościoła łacińskiego. Podobnie *implicite* reguluje te kwestie kodeks wschodni; por. D. Salachas, *Commento al can. 27*, w: *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali...*, dz. cyt., s. 39.

²² Por. D. Salachas, *Commento al can. 27*, w: *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali...*, dz. cyt., s. 38. Ten element formalny jest o tyle istotny, że nie chodzi o autokefalię, jak w prawosławiu, ale o **autonomię**, określoną przez najwyższą władzę Kościoła; por. K. Nitkiewicz, *Katolickie Kościoły wschodnie. Compendium prawa*, Sandomierz 2014, s. 18.

²³ Zob. A. Gauthier, *Principi generali dell'attività giuridica della Chiesa (Commentario dei canoni 96–203 del Libro I del Codice di Diritto Canonico)*, Roma 1993, s. 24; J. García Martín, *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Venezia 2015, s. 46–47, 423. Inaczej, nie bez pewnej racji, o wzajemnym wpływie kodeksów na siebie w ramach *Corpus Iuris Canonici*, por. C. G. Fürst, *Interdipendenza del diritto canonico latino ed orientale*, w: *Il Diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiale*, a cura di K. Bharanikulangara, Città del Vaticano 1995, s. 21.

²⁴ CIC/2016 stanowi (z zaznaczonymi przez ustawodawcę zmianami kursywą):

Can. 535 CIC/2016 – „§ 2. In libro baptizatorum adnotentur quoque *adscriptio Ecclesiae sui iuris vel ad aliam transitus, necnon confirmatio, item quae pertinent ad statum canonicum christifidelium, ratione matrimonii, salvo quidem praescripto can. 1133, ratione adoptionis, ratione suscepti ordinis sacri, necnon professionis perpetuae in instituto religioso emissae; eaeque adnotationes in documento accepti baptismi semper referantur*”.

Kan. 535 CIC/2016 – „§ 2. W księdze ochrzczonych należy odnotować *zarówno przynależność do Kościoła sui iuris lub przejście do innego oraz bierzmowanie, jak również to, co jest związane ze stanem kanonicznym wiernych z racji małżeństwa, z zachowaniem wszakże przepisu kan. 1133, z racji adopcji, jak również przyjęcia święceń, a także profesji wieczystej złożonej w instytucie zakonnym; adnotacje te muszą być zawsze zamieszczane w dokumencie potwierdzającym przyjęcie chrztu*”.

stulowano w doktrynie kanonistycznej²⁵. Podobnie stanowi kodeks wschodni w kan. 37 i w kan. 296 § 2 CCEO wobec wiernych obrządków wschodnich.

Negatywnie rzecz ujmując, kan. 111 i 112 CIC/2016 nie normują kwestii przejścia do Kościoła łacińskiego wiernych obrządków wschodnich. O tym stanowi kodeks wschodni w kan. 29–38 CCEO²⁶.

Od razu należy zauważyć, że duchownych dotyczą szczególne normy²⁷. Problem może mieć znaczenie, gdyby trzeba było erygować parafię dla wiernych odmiennego obrządku (por. kan. 383 § 2, kan. 518 CIC/83).

1.3. Punkt wyjścia – wola wewnętrzna

Podstawą każdej czynności prawnej w porządku kanonicznym – zgodnie z zasadą personalizmu – jest wola wewnętrzna dokonujących tejże czynności²⁸. Jest to punkt wyjścia i żelazna zasada prawa kanonicznego, także odnośnie do przynależności do Kościoła *sui iuris*²⁹. Zasadę tę widać również w ewolucji historycznej komentowanej instytucji kanonicznoprawnej³⁰.

W sytuacjach zwyczajnych tę wolę wewnętrzną można wywnioskować z przyjęcia chrztu w danym Kościele *sui iuris*. Pierwszym kryterium bowiem przynależenia do danego Kościoła *sui iuris* (również łacińskiego) jest przyjęcie w nim chrztu

²⁵ Zob. P. Erdő, *Questioni interrituali (interecclesiali) del diritto dei sacramenti (battesimo e cretina)*, „Periodica de re canonica” 84 (1995), s. 333–334. Chodzi o uwagę w księdze ochrzczonych, jaka jest podstawa przynależności potomka do danego Kościoła *sui iuris*, np. w oparciu o zgodną wolę rodziców, łącznie z przechowywaniem w archiwum parafii pisemnego żądania rodziców. Nadal jednak brakuje w regulacji oficjalnego poinformowania Kościoła *sui iuris* o nowym członku, który przyjął chrzest w innym obrządku; por. A. Celeghin, *L’iniziazione cristiana nel CIC 1983. Seconda parte: alcune questioni particolari*, „Periodica de re canonica” 84 (1995), s. 292.

²⁶ Por. V. De Paolis, A. D’Auria, *Le norme generali. Commento al Codice di Diritto Canonico. Libro Primo*, Città del Vaticano 2008, s. 305–306.

²⁷ Por. niżej, III.1.1.1. Ponadto zob. D. Salachas, *Problematiche interrituali nei due codici orientale e latino*, „Apollinaris” 67 (1994), s. 652–653.

²⁸ Zob. P. Skonieczny, *Kanoniczna koncepcja czynności prawnej. Wprowadzenie dla prawników świeckich*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Iuridica” 81 (2017), w druku, III.2.1., III.3.1.

²⁹ Nieco inaczej o „prawie naturalnym do wolności religijnej” i stąd wynikających „wolności decyzji i intencji” por. L. Adamowicz, *Przynależność kościelna i obrządkowa dzieci*, w: *Prawa dziecka: perspektywa Kościoła*, red. P. Kroczyk, Kraków 2015, s. 17. Z kolei o uzależnieniu od „przynależności lub woli rodziców” zob. K. Nitkiewicz, *Chrzest dziecka w małżeństwie mieszanym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 17 (2007) nr 2, s. 71.

³⁰ Przedstawienie historyczne zagadnienia por. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris” według obowiązującego prawa kościelnego*, dz. cyt., s. 134–139.

z wody (ale nie z pragnienia czy z krwi)³¹. Wtedy wierny należy do danego Kościoła *sui iuris*, jeśli przyjmuje go:

a) we własnej parafii jako dorosły;

b) w parafii rodziców jako dziecko (por. kan. 857 § 1-2 CIC/83)³².

Również w sytuacjach nadzwyczajnych rozstrzygająca będzie wola wewnętrzna wiernego co do jego przynależności do Kościoła *sui iuris*. Jest to zasada, która wynika z tradycji kanonicznej, tj. w prawie łacińskim z kan. 98 § 1 CIC/17³³, a w prawie wschodnim z kan. 6 motu proprio Piusa XII *Cleri sanctitati* z 2 czerwca 1957 roku³⁴. Zgodnie z założeniem porządku kanonicznego nie liczy się wówczas ryt, w którym sprawowano chrzest, lecz wola wewnętrzna wiernego³⁵.

Chodzi o trzy sytuacje. Przede wszystkim z przemocą lub podstępnie (*forte vel fraude*) sprawowanie chrztu przez szafarza innego Kościoła *sui iuris*. Po drugie, chodzi o chrzest w sytuacji konieczności (*ob gravem necessitatem*), gdy brak było szafarza własnego Kościoła *sui iuris*. Często są to sytuacje związane z prześladowaniem Kościoła w danym miejscu i brakiem dostępu do szafarza łacińskiego, np. chrzest greckokatolicki czy nawet prawosławny dla katolików łacińskich w czasach ZSRR. W końcu, chrzest może być celebrowany za dyspensą Stolicy Apostolskiej (*ex dispensatione apostolica*) w innym rycie aniżeli przynależność do Kościoła *sui iuris* ochrzczonego³⁶.

Do tej oczywistej zasady nawiązuje też zmieniony przepis kan. 111 § 1 CIC/2016, który odróżnia chrzest od przypisania (*adscribere*) czy przynależności do Kościoła łacińskiego³⁷. Chrzest może być bowiem dokonany w obrzędku szafarza (por.

31 Kodeksy bowiem regulują tylko chrzest z wody (por. kan. 849 CIC/83, kan. 675 § 1 CCEO); L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 52, przyp. 14.

32 Por. J. García Martín, *Le norme generali...*, dz. cyt., s. 423-424.

33 Can. 98 CIC/17 – „§ 1. Inter varios catholicos ritus ad illum quis pertinet, cuius caeremoniis baptizatus fuit, nisi forte baptismus a ritus alieni ministro vel fraude collatus fuit, vel ob gravem necessitatem, cum sacerdos proprii ritus praesto esse non potuit, vel ex dispensatione apostolica, cum facultas data fuit ut quis certo quodam ritu baptizaretur, quin tamen eidem adscriptus maneret”.

34 Zob. Pius PP. XII, *Litterae apostolicae motu proprio datae Cleri sanctitati de ritibus orientalibus, de personis pro Ecclesiis Orientalibus* [dalej: CS], 2.06.1957, AAS 49 (1957), s. 433-603. Komentarz do kan. 7-15 CS zob. P. Pałka, *Przynależność do obrządku i jego zmiana w świetle nowych przepisów Kościoła*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 10 (1963) z. 4, s. 83-96.

35 Por. D. Salachas, *L'appartenenza...*, dz. cyt., s. 21-22.

36 Zob. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris” według obowiązującego prawa kościelnego*, dz. cyt., s. 137, 138.

37 Por. J. García Martín, *Le norme generali...*, dz. cyt., s. 423; K. Nitkiewicz, *Chrzest...*, dz. cyt., s. 71.

kan. 846 § 2 CIC/83, kan. 674 § 2 CCEO), a wierny przynależć będzie do innego Kościoła *sui iuris*. W końcu, dla precyzji, należy zauważyć, że nie zawsze to chrzest będzie decydował o przynależności do Kościoła *sui iuris*, a na przykład inna czynność prawna, np. umowa (zgodne oświadczenie woli) rodziców, a nawet postanowienie normy kanonicznoprawnej³⁸.

Wierni nie zawsze zdają sobie z tego sprawę – duszpasterz powinien ich o tym pouczyć. Skutki mogą bowiem dotyczyć ważności dokonywanych przez nich czynności kanonicznoprawnych, np. małżeństwa (por. kan. 1109 CIC/2016 *in fine*, kan. 829–830, 916 § 4 i 5 CCEO) czy przyjęcia do nowicjatu (por. kan. 451 i kan. 517 § 2 CCEO) lub seminarium duchownego (por. kan. 1015 § 2 CIC/83, kan. 748 § 2 CCEO)³⁹.

II. Przynależność do Kościoła łacińskiego przez chrzest

II.1. Chrzest małoletniego do 14. roku życia w sytuacjach regularnych

Przez sytuację regularną rozumie się tutaj taką sytuację, kiedy przynajmniej jedno z rodziców chrzczonego małoletniego do 14. roku życia jest katolikiem.

II.1.1. Rodzice należący do tego samego Kościoła *sui iuris* (kan. 111 § 1, *pars prima in princ.* CIC/2016)

Can. 111 CIC/2016 – § 1, *pars prima in princ.*
Ecclesiae latinae per receptum baptismum adscribitur filius parentum, qui ad eam pertinent [...].

Kan. 111 CIC/2016 – § 1, *pars prima in princ.*
Do Kościoła łacińskiego jest przypisany przez przyjęcie chrztu syn rodziców, którzy do niego przynależą [...].

³⁸ Zob. C. G. Fürst, *Interdipendenza...*, dz. cyt., s. 21, przyp. 27. Por. niżej, II.1.2.2., III.2.1. Nieco inaczej, wskazując na chrzest jako podstawę przynależności do danego Kościoła *sui iuris*, zob. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris” według obowiązującego prawa kościelnego*, dz. cyt., s. 129–130. Stąd też pewnym uproszczeniem jest zatytułowanie części II. tego artykułu *Przynależność do Kościoła łacińskiego przez chrzest*. Ta identyfikacja przynależności do Kościoła *sui iuris* z chrztem jest zakorzeniona w tradycji kanonicznej. Wcześniej bowiem chodziło o przynależność do **obrzędku**, którą nabywało się głównie przez chrzest, a tylko wyjątkowo zmieniano; por. P. Pałka, *Przynależność...*, dz. cyt., s. 83–88.

³⁹ Por. K. Nitkiewicz, *Katolickie Kościoły wschodnie...*, dz. cyt., s. 23. W czasach komunizmu niektórzy wierni katolickich Kościołów wschodnich, które były zdelegalizowane, uczęszczali do Kościoła łacińskiego. Co najmniej dwa pokolenia zostały wychowane w Kościele łacińskim, utożsamiając się z nim, choć formalnie należą do wschodniego Kościoła *sui iuris*; por. K. Nitkiewicz, *Katolickie Kościoły wschodnie...*, dz. cyt., s. 23, przyp. 15.

Początek części pierwszej kan. 111 § 1 CIC/2016 (będący wiernym powtórzeniem kan. 111 § 1 CIC/83 *in princ.*) jest dość oczywisty. Jeżeli rodzice katolicyce potomka (*filius*)⁴⁰ należą do tego samego Kościoła *sui iuris* (tu: łacińskiego), również potomek należy do tego obrządku. Takie postanowienie jest konsekwencją zasady wyrażonej w kan. 98 § 2 CIC/83 o braku zdolności do czynności prawnych małoletnich w Kościele, z pewnymi jednak wyjątkami. Za takich małoletnich działają wówczas rodzice, chyba że prawo Boże lub przepis prawa kanonicznego stanowią inaczej. Prawo kanoniczne stanowi w tym zakresie inaczej dopiero od ukończenia 14. roku życia. Rodzice też nie mogą inaczej postanowić za małoletniego, tj. wybrać mu zgodnie innego Kościoła *sui iuris* niż ten, do którego należą⁴¹.

Reguła, że potomek należy do obrządku rodziców, działa, nawet gdyby chrzest był dokonany w innym rycie (np. grekokatolickim). Nadal bowiem zachowuje walor interpretacja autentyczna Papieskiej Komisji Interpretacji Autentycznej Kanonów Kodeksu z dnia 16 października 1919 roku⁴². Zasada ta ma szczególnie znaczenie dla wiernych przebywających na terenie, na którym ich ryt stanowi mniejszość (np. grekokatolicy w Polsce). Potomek takich rodziców należy zawsze do obrządku wschodniego, mimo że został ochrzczony w rycie łacińskim. Proboszczom łacińskim została powierzona przecież troska o wiernych obrządku wschodniego (por. kan. 916 § 4 CCEO)⁴³. Gdyby sama przynależność obrządkowa szafarza chrztu miała decydować w tym przypadku o przynależności obrządkowej, byłoby to po prostu niesprawiedliwe.

⁴⁰ Pojęcie *filius* przetłumaczono jako „syn” (dosłownie) lub „potomek”, aby uniknąć – błędnego – wrażenia, że chodzi o pojęcie „dziecka” (*infans*) z kan. 97 § 2 CIC/83 (kan. 909 § 2 CCEO), czyli małoletniego przed ukończeniem 7. roku życia. Jednakże w tekście autor posługuje się też słowem polskim „dziecko”, lecz nie w znaczeniu technicznoprawnym *infans* z prawa kanonicznego.

⁴¹ Por. K. Nitkiewicz, *Katolickie Kościoły wschodnie...*, dz. cyt., s. 21, co podaje w wątpliwość co do słuszności takiego rozwiązania A. Celeghin, *L'iniziazione...*, dz. cyt., s. 291. Jest to często sytuacja diaspory na emigracji, np. gdyby rodzice grekokatolicy, mieszkający teraz w Polsce, chcieli, aby proboszcz „przepisał” ich dziecko do Kościoła łacińskiego, gdyż pragną, aby dziecko to lepiej wrosło w kulturę kraju, w którym żyją. W takiej sytuacji należy odmówić. Dziecko może zmienić swoją przynależność kościelną po ukończeniu 14 lat za zezwoleniem Stolicy Apostolskiej (por. kan. 112 § 1 n. 1 CIC/2016, kan. 32 CCEO).

⁴² Zob. Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authentice Interpretandos, *Dubia soluta in pleniis comitiis eorum patrum*, 16.10.1919, AAS 11 (1919) 476–479, n. 11, który brzmi: „Utrum qui ad preces parentum, contra praescriptum canonis 756, a ritus alieni ministro baptizati sunt, pertineant ad ritum in quo sunt baptizati, vel ad ritum, in quo, iuxta praescriptum canonis 756, baptizari debuissent. / Resp.: Prout casus exponitur, negative ad 1am partem, affirmative ad 2am”.

⁴³ Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 56–57.

Przepis łaciński nie znajduje odpowiednika w kodeksie wschodnim. Ustawodawca słusznie zrezygnował z tego postanowienia w kodyfikacji wschodniej, skoro jest ono oczywiste. Jednakże ustawodawca przy okazji reformy kodeksu łacińskiego z 2016 roku nie skorzystał okazji, by usunąć ten truizm ustawy. Nie najlepiej to świadczy o jego umiejętnościach legislacyjnych.

II.1.2. Rodzice nienależący do tego samego Kościoła *sui iuris* (kan. 111 § 1 CIC/2016, *pars prima et secunda*)

II.1.2.1. DWIE RÓŻNE ZASADY – ZGODNEJ WOLI RODZICÓW I PRZEWAGI PRZYNALEŻNOŚCI DO KOŚCIOŁA OJCA

Can. 111 CIC/2016 – § 1, *pars prima, secunda*. [...] vel, si alteruter [parens] ad eam [Ecclesiam latinam] non pertineat, ambo concordii voluntate optaverint ut proles in Ecclesia latina baptizaretur; quodsi concors voluntas desit, Ecclesiae sui iuris ad quam pater pertinet adscribitur.

Kan. 111 CIC/2016 – § 1, *pars prima, secunda*. [...] lub – jeżeli jedno z nich [rodziców] do niego [Kościoła łacińskiego] nie przynależy – którzy zgodnie sobie życzą, aby potomstwo zostało ochrzczone w Kościele łacińskim; jeżeli zaś brak zgodności woli, jest przypisane do Kościoła *sui iuris*, do którego należy ojciec.

Can. 29 CCEO – § 1. Filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, per baptismum ascribitur Ecclesiae sui iuris, cui pater catholicus ascriptus est; si vero sola mater est catholica aut si ambo parentes concordii voluntate petunt, ascribitur Ecclesiae sui iuris, ad quam mater pertinet, salvo iure particulari a Sede Apostolica statuto.

Kan. 29 CCEO – § 1. Syn, który nie ukończył czternastu lat życia, przez chrzest nabywa przynależność do Kościoła *sui iuris*, do którego należy jego ojciec katolik; jeżeli zaś tylko matka jest katoliczką lub jeżeli oboje rodzice zgodnie dobrowolnie o to proszą, dziecko nabywa przynależność do tego Kościoła *sui iuris*, do którego należy jego matka, z zachowaniem prawa partykularnego ustanowionego przez Stolicę Apostolską.

Jeżeli rodzice są katolikami, ale należą do różnych Kościołów *sui iuris* (np. łacińskiego i greckokatolickiego), inną zasadę przyjmie prawo łacińskie, a inną – wschodnie. Zasadą w myśl części drugiej kan. 111 § 1 CIC/2016⁴⁴ jest zgodna wola rodziców, a wyjątkiem przewaga przynależności kościelnej ojca⁴⁵. Z kolei zgodnie z kan. 29 § 1 CCEO, *pars prima*, zasadą jest, że potomek taki należy do Kościoła *sui*

⁴⁴ Przepis ten wiernie niemal powtarza kan. 111 § 1 CIC/83, *pars prima et secunda*, z tym że poprzednio zamiast *Ecclesiae sui iuris* ustawodawca kościelny stanowił o *Ecclesiae rituali*.

⁴⁵ W literaturze kanonistycznej wskazuje się, że zasada w prawie łacińskim jest inna niż w prawie wschodnim; por. D. Salachas, *L'appartenenza...*, dz. cyt., s. 24.

iuris ojca. Ojcem zaś jest ten, kogo wskazuje małżeństwo (por. kan. 1138 CIC/83)⁴⁶. W prawie wschodnim przewidziane są jednak dwa wyjątki.

11.1.2.2. WYJĄTKI W PRAWIE WSCHODNIM WYNIKAJĄCE Z WOLI RODZICÓW I USTAWY PAPIESKIEJ

Pierwszy wyjątek polega na szacunku do zgodnej woli rodziców, którzy chcą dla potomka przynależności do Kościoła *sui iuris* matki (por. kan. 111 § 1 CIC/2016, *pars prima*; kan. 29 § 1 CCEO, *pars secunda*)⁴⁷. Jeżeli do tej zgody nie może dojść, przechodzi się na zasadę z prawa wschodniego, czyli że decyduje przynależność ojca⁴⁸. Nie jest wykluczone, że każdy potomek w rodzinie będzie na podstawie takiej zgody między rodzicami miał różną przynależność do Kościoła *sui iuris*⁴⁹. Jest to z pewnością pewnym utrudnieniem⁵⁰, ale nie jest zabronione w prawie łacińskim, a nawet dopuszczalne w prawie wschodnim⁵¹.

Drugi wyjątek zaś – choć niewspomniany w kodeksie łacińskim, ale również wiążący na zasadzie ustawy papieskiej – dotyczy odmiennego postanowienia prawa partykularnego, wydanego przez Stolicę Apostolską (por. kan. 29 § 1 CCEO, *pars secunda in fine*; kan. 756 § 2 CIC/17 *in fine* w zw. z kan. 6 § 2 CIC/83). Przykładem takiego prawa są grekokatolicy ukraińscy, gdzie chłopcy należą do Kościoła *sui iuris* ojca, a córki – do Kościoła *sui iuris* matki, chyba że ojciec jest duchownym, wówczas wszystkie dzieci należą do tego Kościoła *sui iuris*⁵². Postanowienie szczególne

46 Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 58.

47 Podobna regulacja przyjmowana była także w kan. 6 § 1 CS w zw. z kan. 756 § 2 CIC/17 (por. C.G. Fürst, *Interdipendenza...*, dz. cyt., s. 22), a następnie kan. 111 CIC/83, przed reformą z 2016 roku (por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 59, przyp. 28). Inaczej por. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris”*, dz. cyt., s. 139. Natomiast nie o wyjątku, ale o zasadzie zgodnej woli rodziców por. C. G. Fürst, *Interdipendenza...*, dz. cyt., s. 21, wskazując na zasadę równości Kościołów *sui iuris* (*paritas Ecclesiarum*) i praktykę w Kościele grekokatolickim w USA, zob. C. G. Fürst, *Interdipendenza...*, dz. cyt., s. 23.

48 Por. M. Brogi, *I cattolici orientali nel Codex Iuris Canonici*, „Antonianum” 58 (1983), s. 223–224; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 60.

49 Zob. M. Brogi, *I cattolici orientali...*, dz. cyt., s. 225; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 61. Inaczej, por. F. J. Urrutia, *Les normes générales. Commentaire des canons 1–203*, Paris 1992, s. 183, nb. 588.

50 Por. P. Erdő, *Questioni interrituali (interecclesiali) del diritto dei sacramenti (battesimo e cresima)*, „Periodica de re canonica” 84 (1995), s. 334; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 61.

51 Zob. kan. 883 § 2 CCEO; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 61.

52 Por. P. Erdő, *Questioni interrituali...*, dz. cyt., s. 334; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 58, przyp. 25, cyt. dekret Św. Kongregacji Rozkrzewiania Wiary z 6.10.1863; s. 60–61. Pod wpływem praktyki grekokatolickiej na ziemiach Galicji i za pomocą ustawodawstwa w cesarstwie habsburskim mentalność tego typu wkradła się do małżeństw mieszanych w całych Austro-Węgrzech; por. P. Erdő, *Questioni interrituali...*, dz. cyt., s. 334.

może też dotyczyć wyłączenia w prawie wschodnim możliwości zgody rodziców na przynależność potomka do Kościoła *sui iuris* matki⁵³.

W rezultacie należy w ten sposób rozstrzygnąć problemy przynależności do Kościoła *sui iuris* według prawa wschodniego⁵⁴:

PL + MO → FL

PL + MO → FO, tylko za zgodą obu rodziców

PO + ML → FO

PO + ML → FL, tylko za zgodą obu rodziców

Natomiast w prawie łacińskim przynależność do Kościoła *sui iuris* kształtuje się inaczej:

PL + MO → FL lub FO, według zgodnej woli rodziców

PL + MO → FL, gdy brak zgodnej woli rodziców

PO + ML → FL lub FO, według zgodnej woli rodziców

PO + ML → FO, gdy brak zgodnej woli rodziców

II.1.2.3. PRZYNALEŻNOŚĆ POTOMKA POZAMAŁŻEŃSKIEGO UZNANEGO PRAWNIE PRZEZ OJCA

Can. 29 § 2 CCEO – Si autem filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, est:

1° a matre non nupta natus, ascribitur Ecclesiae sui iuris, ad quam mater pertinet; [...].

Kan. 29 § 2 CCEO – Jeżeli zaś syn, który nie ukończył czternastu lat życia, jest:

1° narodzony z matki niezamężnej, nabywa przynależność do Kościoła *sui iuris*, do którego należy matka; [...].

W końcu trzeba wspomnieć o sytuacji nietypowej, ale mieszczącej się w kategorii opisywanej, choć regulowanej tylko w kodeksie wschodnim, tj. dziecka pozamałżeńskiego, ale uznanego prawnie przez ojca, również katolika (por. kan. 29 § 2 n. 1 CCEO). W prawie wschodnim zatem tego typu potomek pozamałżeński zawsze nabydzie przynależność do Kościoła *sui iuris* matki, nawet gdyby był ochrzczony w Kościele *sui iuris* ojca, które go potem uznał prawnie⁵⁵. Schematycznie można przedstawić to w następujący sposób:

53 Zob. D. Salachas, *L'appartenenza...*, dz. cyt., s. 31.

54 Skróty we wszystkich schematach oznaczają: P – *pater* (ojciec), M – *mater* (matka), ewentualnie *mulier* (małżonka), F – *filius* (syn, potomek), L – *latinus* (należący do Kościoła łacińskiego), O – *orientalis* (należący do Kościoła *sui iuris* wschodniego), A – *acatholicus* (niekatolik), V – *vir* (małżonek).

55 Por. P. Erdő, *Questioni interrituali...*, dz. cyt., s. 335; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 63. Ten ostatni autor przytacza przykład syna poniżej 14. roku życia, urodzonego z matki Węgierki obywatelką wschodniego, niezamężnej, oraz z ojca Ukraińca, który uznał syna, a ten też został ochrzczony

PL + MO → FO

PO + ML → FL

Ratio legis takiego rozwiązania jest czysto praktyczne. Skoro matka wychowuje dziecko, również na polu wiary, to logiczne jest, że przejmie ono również jej przynależność do Kościoła *sui iuris*. Natomiast miałyby się z celem obstawanie przy zasadzie przynależności obrządkowej ojca w tym wypadku, gdyby strony nie mogły dojść do porozumienia.

Do reformy papieża Franciszka z 2016 roku przepis kan. 29 § 2, 1° CCEO stosowany był – ze względu na brak odpowiedniej regulacji w kodeksie łacińskim – również w prawie Kościoła łacińskiego *ex natura rei*⁵⁶. Po zmianie kan. 111 i kan. 112 CIC/83, która tego przepisu nie przeniosła do ustawodawstwa łacińskiego, powstaje pytanie o dalsze jego stosowanie na gruncie prawa łacińskiego.

Biorąc pod uwagę opisane wyżej *ratio legis*, a także cel samej reformy papieża Franciszka zmierzającej do ujednoczenia porządku kanonicznego w całym Kościele powszechnym – należy opowiedzieć się za dalszym stosowaniem kan. 29 § 2 n. 1 CCEO w ustawodawstwie łacińskim – jak dotąd – *ex natura rei*, jeżeli matka samotnie wychowuje dziecko, co zwykle ma miejsce. Z drugiej strony dziwi fakt, że ustawodawca łaciński tego przepisu nie przeniósł do kodeksu z 1983 roku, skoro przypadki potomstwa pozamałżeńskiego i matek samotnie wychowujących dzieci są coraz częstsze, a sama reforma miała na celu w miarę całościowe rozwiązanie problemów przynależności do obrządków. To kolejny dowód na to, że reforma nie została przygotowana odpowiednio starannie⁵⁷.

w Kościele *sui iuris* ojca. Syn należy wówczas do Kościoła *sui iuris* matki. Gdyby zaś rodzice zawarli małżeństwo kościelne, należy przejść na zasady ogólne, czyli syn będzie przynależał do Kościoła *sui iuris* ojca, chyba że znajdą zastosowanie wyjątki (por. kan. 111 § 1 CIC/2016). Gdyby jednak stwierdzono nieważność tego małżeństwa w Kościele, taki syn poniżej 14. roku życia, wychowywany przez matkę, przejdzie do jej Kościoła *sui iuris*. Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 63.

⁵⁶ Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 63.

⁵⁷ Ponadto zob. niżej, II.2.3.

II.1.3. Tylko jeden z rodziców katolikiem (kan. 111 § 2 CIC/2016)

Can. 111 § 2 CIC/2016 – Si vero unus tantum ex parentibus sit catholicus, Ecclesiae ad quam hic parens catholicus pertinet adscribitur.

Kan. 111 § 2 CIC/2016 – Jeżeli zaś przynajmniej jedno z rodziców jest katolikiem, przypisuje się do tego Kościoła, do którego należy ten rodzic katolik.

Can. 29 § 1 CCEO – Filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, per baptismum ascribitur Ecclesiae sui iuris, cui pater catholicus ascriptus est; si vero sola mater est catholica [...], ascribitur Ecclesiae sui iuris, ad quam mater pertinet, salvo iure particulari a Sede Apostolica statuto.

Kan. 29 § 1 CCEO – Syn, który nie ukończył czternastu lat życia, przez chrzest nabywa przynależność do Kościoła *sui iuris*, do którego należy jego ojciec katolik; jeżeli zaś tylko matka jest katoliczką [...], nabywa przynależność do tego Kościoła *sui iuris*, do którego należy jego matka, z zachowaniem prawa partykularnego ustanowionego przez Stolicę Apostolską.

Przepis § 2 kan. 111 CIC/2016 jest nowy i został dodany w reformie papieża Franciszka z 2016 roku, zresztą ma swoje źródło w kan. 756 § 3 CIC/17⁵⁸. Uzupełnia on dotychczasową lukę w ustawodawstwie łacińskim co do sytuacji, kiedy tylko jedno z rodziców jest katolikiem. Jasne było wcześniej stosowanie kan. 29 § 1 CCEO w prawie łacińskim przez analogię, skoro chodziło o lukę ustawową (por. kan. 19 CIC/83), ewentualnie poprzedni kan. 756 § 3 CIC/17 na zasadzie tradycji kanonicznej (por. kan. 6 § 2 CIC/83)⁵⁹.

Jeżeli zatem tylko jedno rodziców jest katolikiem, potomek staje się katolikiem (por. kan. 111 § 2 CIC/2016, kan. 29 § 1 CCEO). Brzmienie nowego § 2 kan. 111 CIC/2016 jest jasne i o wiele lepiej sformułowane niż regulacja kodeksu wschodniego w tym przedmiocie.

⁵⁸ Przepis kan. 756 § 3 CIC/17 stanowił zaś (zaznaczając w nawiasie kwadratowym zmiany w porównaniu z obecnym brzmieniem kan. 111 § 2 CIC/2016, gdzie + oznacza słowa dodane w 2016, brakujące w tekście z 1917 roku): „Si unus tantum [2016: + ex parentibus] sit catholicus, *proles huius ritu baptizanda est* [2016: Ecclesiae ad quam hic parens catholicus pertinet adscribitur]”.

⁵⁹ Ponadto por. kan. 1125, 1° i kan. 1366 CIC/83; zob. M. Brogi, *I cattolici orientali...*, dz. cyt., s. 226; P. Erdő, *Questioni interrituali...*, dz. cyt., s. 332; C.G. Fürst, *Interdipendenza...*, dz. cyt., s. 30; K. Nitkiewicz, *Chrzest...*, dz. cyt., s. 72–74; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 61. Taka też była praktyka Kongregacji dla Kościołów Wschodnich, która odmawiała w takich przypadkach wydania indultu, skoro potomek już należy do Kościoła katolickiego obrządku rodzica będącego katolikiem; por. pisma do biskupa Münsteru nr 20/92 z 19.01.2005 r. i z 10.05.2006 r., oraz do prokuratora generalnego kapucynów nr 60/93 z 14.03.2005 r., zob. K. Nitkiewicz, *Chrzest...*, dz. cyt., s. 74, przyp. 29.

Szczegółowo zatem należy problemy przynależności potomka do 14. roku życia rozstrzygnąć w następujący sposób:

PL + MA → FL

PA + ML → FL

PO + MA → FO

PA + MO → FO

II.2. Chrzest małoletniego do 14. roku życia w sytuacjach nieregularnych

II.2.1. Rodzice niekatolicki albo chrzest poza Kościołem katolickim

II.2.1.1. CHRZEST POZA KOŚCIOŁEM KATOLICKIM I WYCHOWANIE POTOMSTWA W WIERZE KATOLICKIEJ

Zupełnie nie uregulowano, także w kodeksie wschodnim, sytuacji, kiedy dwoje rodziców jest ochrzczonych, z tym że żaden nie jest katolikiem, a ich potomek został ochrzczony poza Kościołem katolickim, jednak rodzice mają wyraźną wolę, by wychowywał się on w wierze katolickiej. Podobna do tej w sensie prawnym jest sytuacja dziecka rodziców w małżeństwie mieszanym, które jest ochrzczone poza Kościołem katolickim, ale wychowywane w wierze katolickiej (np. dziecko ochrzczone w cerkwi prawosławnej, ale uczęszcza do Kościoła katolickiego).

Niestety, ani kodeks wschodni, ani kodeks łaciński po zmianach w 2016 roku nie wprowadziły do prawa skodyfikowanego odpowiedzi Świętego Oficjum z 5 listopada 1953 roku⁶⁰. Zgodnie z tą odpowiedzią, którą należy nadal uważać za wiążącą, takie potomstwo należy do Kościoła katolickiego i nie musi składać wyznania wiary, jeżeli edukacja katolicka była rozpoczęta jeszcze przed przyjmowaniem sakramentów w Kościele katolickim. Natomiast po ukończeniu 14 lat małoletni może wystąpić z Kościoła katolickiego. Analogicznie należy potraktować przypadek

⁶⁰ Odpowiedź na *dubium* otrzymaną od egzarchatu w Atenach przytacza L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 62, przyp. 38. *Dubium* brzmiało następująco (tłumaczenie z włoskiego): 1) Czy dziecko, ochrzczone jako prawosławne, jednak z wyraźnej woli rodziców lub opiekunów wychowywane po katolicku aż do osiągnięcia dojrzałości lub pełnoletności – ma być uważane za katolika? 2) Czy to dziecko, osiągnąwszy wiek dojrzały lub pełnoletność, ma dokonać wyznania wiary formalnie czy pisemnie? 3) Jeżeli takie wyznanie wiary jest konieczne, lecz z zapomnienia lub z niedbalstwa nie zostało dokonane w czasie przepisany, osoba taka, która nadal żyje w wierze katolickiej, powinna być traktowana odnośnie do skutków prawnych, zwłaszcza co do małżeństwa, jak katolik? Odpowiedź (w języku oryginalnym): „1) Ad primum, affirmative. 2) Ad secundum, negative (nisi educationi catholicae praecesserit educatio acatholica, producta etiam post acquisitum usum rationis; et tunc professio fidei vel abiuratio exigenda est ante admissionem ad Sacramenta). 3) Ad tertium, affirmative (etiamsi educationi catholicae praecesserit educatio acatholica)”.

potomstwa z małżeństwa mieszanego, np. ochrzczonego w Kościele katolickim, ale wychowanego w Kościele prawosławnym – należy je traktować jak prawosławnego⁶¹.

II.2.1.2. CHRZEST W KOŚCIELE KATOLICKIM DZIECKA RODZICÓW OCHRZCZONYCH NIEKATOLIKÓW

Can. 868 § 3 CIC/2016 [can. 681 § 5 CCEO]. – *Infans christianorum non catholicorum* [CCEO: *acatholicorum*] *licite baptizatur, si parentes aut unus saltem eorum aut is, qui legitime eorundem locum tenet, id petunt et si eis corporaliter* [CCEO: *physice*] *aut moraliter impossibile sit* [CCEO: *est*] *accedere ad ministerium proprium.*

Kan. 868 § 3 CIC/2016 [kan. 681 § 5 CCEO]. Dziecko chrześcijan niekatolików chrzci się godziwie, jeżeli rodzice albo przynajmniej jedno z nich, albo ten, kto ich prawnie reprezentuje, prosi o to i jeżeli byłby dla nich fizycznie albo moralnie niemożliwy dostęp do własnego szafarza.

Reforma wprowadziła jasną zasadę ekumeniczną co do chrztu w Kościele katolickim dzieci rodziców ochrzczonego niekatolików. Skoro zasady z kan. 844 CIC/83 nie dotyczą sakramentu chrztu⁶², należało tę lukę uzupełnić. To właśnie czyni nowo wprowadzony kan. 868 § 3 CIC/2016, będący odpowiednikiem kan. 681 § 5 CCEO. Takiego chrztu powinien udzielić szafarz katolicki, jeżeli przynajmniej jedno z rodziców (lub sprawujący opiekę nad dzieckiem) o to prosi, a nie ma fizycznej albo moralnej możliwości dostępu do swego szafarza⁶³.

Gdyby zaś poproszono także o przyjęcie takiego dziecka do Kościoła katolickiego, należy zastosować reguły ogólne, czyli kan. 868 § 1 n. 2 CIC/83 (kan. 681 § 1 n. 1 CCEO; nadzieja na wychowanie dziecka po katolicku, a gdy jej brak, odłożenie decyzji o chrzcie) oraz kan. 35 CCEO (nabycie obrządku rodziców). W przypadku zaś przejścia tych rodziców do Kościoła katolickiego mogliby oni zażądać przepięcia dziecka do swego Kościoła *sui iuris*⁶⁴.

⁶¹ Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 62–63.

⁶² Zob. C. Fabris, *Fare verità nella carità. Prospettive canonistiche inerenti la „communicatio in sacris” sacramentale*, Siena 2007, s. 36.

⁶³ Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 65. Te przyczyny fizyczne lub moralne to: odległość, utrudnienia w podróży, problemy natury politycznej, etycznej itp. Przykładowo dziecko ortodoksyjnych koptów, którzy by przybyli do Polski jako uchodźcy, może ochrzcić proboszcz łaciński, gdyż koptowie ci nie mają w Polsce swoich parafii. Przynależność takiego dziecka do Kościoła prawosławnego koptyjskiego należy zaznaczyć w księdze chrztów; zob. K. Nitkiewicz, *Katolickie Kościoły wschodnie...*, dz. cyt., s. 22.

⁶⁴ Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 65.

11.2.1.3. CHRZEST W KOŚCIELE KATOLICKIM DZIECKA RODZICÓW NIEOCHRZCONYCH

Can. 29 CCEO – § 2. Si autem filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, est:

3° parentum non baptizatorum, ascribitur Ecclesiae sui iuris, ad quam pertinet ille, qui eius educationem in fide catholica suscepit.

Kan. 29 CCEO – § 2. Jeżeli zaś syn, który nie ukończył czternastu lat życia, jest:

3° rodziców nieochrzczonych, nabywa przynależność do Kościoła *sui iuris*, do którego należą ci, którzy podjęli się jego wychowania w wierze katolickiej.

O ile należy przyjąć z zadowoleniem wprowadzenie do kodeksu łacińskiego jasnej normy odnośnie do chrztu dziecka rodziców ochrzczonych niekatolików w Kościele katolickim, o tyle nie jest zrozumiałe nieprzejęcie odpowiedniej normy przy chrzcie dziecka rodziców nieochrzczonych na wzór kan. 29 § 2 n. 3 CCEO. W takiej sytuacji, jeśli przynajmniej jedno z rodziców prosi o chrzest dla swego dziecka, to dziecko to należy do Kościoła *sui iuris* osoby podejmującej się jego wychowania w wierze katolickiej⁶⁵. Nie można bowiem odmówić chrztu takiego dziecka, jeśli są odpowiednie gwarancje ze strony chrzestnych i wspólnoty wiernych, zapewniających przekaz wiary w takim przypadku⁶⁶. Jeżeli zaś rodzice staną się katolikami, będą mogli zmienić przynależność obrządkową swego dziecka do Kościoła *sui iuris*, do którego oni sami należą, chyba że dziecko ukończyło już 14. rok życia (por. kan. 111 § 3 CIC/2016)⁶⁷.

Taka norma istniała w praktyce duszpasterskiej Kościoła łacińskiego, niezależnie od tego, czy została zamieszczona w kodeksie (na wzór ustawodawstwa wschodniego) czy też nie. Oczywiście, należy uznać za duże przeoczenie ustawodawcy łacińskiego to, że nie umieścił w reformowanym kodeksie przepisu na wzór kan. 29 § 2 n. 3 CCEO. Tymczasem wypadało to zagadnienie uwzględnić, biorąc pod uwagę już istniejącą praktykę i instrukcję Św. Kongregacji Doktryny Wiary *Pastoralis actio* z 20 października 1980 roku.

⁶⁵ Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 64–65; L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris”*, dz. cyt., s. 143–144. Dziecko rodziców buddystów będzie należało do Kościoła grekokatolickiego, jeżeli na jego chrzestnego rodzice ci wybrali grekokatolika.

⁶⁶ Zob. Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, *Instructio Pastoralis actio de baptismo parvulorum*, 20.10.1980, AAS 70 (1980), s. 1137–1156, n. 30,4.

⁶⁷ Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 65.

11.2.2. Rodzice nieznanymi i adopcja

Can. 29 CCEO – § 2. Si autem filius, qui decimum quartum aetatis annum nondum explevit, est:

2° ignotorum parentum, ascribitur Ecclesiae sui iuris, cui ascripti sunt II, quorum curae legitime commissus est; si vero de patre et matre adoptantibus agitur, applicetur § 1; [...].

Kan. 29 CCEO – § 2. Jeżeli zaś syn, który nie ukończył czternastu lat życia, jest:

2° nieznanymi rodziców, nabywa przynależność do Kościoła *sui iuris*, do którego należą ci, którym prawnie powierzono opiekę; jeżeli zaś chodzi o ojca i matkę adoptujących, stosuje się § 1; [...].

11.2.2.1. DZIECKO RODZICÓW NIEZNYCH

Podobnie należy skrytykować brak wyraźnej regulacji sytuacji kanonicznoprawnej dziecka rodziców nieznanymi, na przykład umieszczonych w domach dziecka. Kodeks wschodni zawiera wyraźną normę co do przynależności takich dzieci do obrządku (por. kan. 29 § 2 n. 2 CCEO, *pars prima*). Dziecko takie nabywa przynależność Kościoła *sui iuris* opiekunów prawnych⁶⁸. Zmiana opiekunów prawnych małoletniego do 14. roku życia spowoduje także *ipso iure* zmianę przynależności do Kościoła *sui iuris* (por. kan. 112 § 1 n. 3 CIC/2016, kan. 34 CCEO)⁶⁹.

Wobec luki prawnej podobnie należy rozstrzygnąć ów problem w prawie łacińskim (por. kan. 19 CIC/83), które przecież również postanawia o ustanowieniu opiekunów prawnych dla takiego małoletniego zgodnie z kan. 98 § 2 CIC/83⁷⁰. Szczegółowo odnosząc się do tego zagadnienia należy stwierdzić, że gdy opiekę nad dzieckiem sprawuje państwo, biskup diecezjalny (por. kan. 134 § 3 CIC/83) powinien wyznaczyć opiekunów dzieci (np. chrzestnych), wybierając w ten sposób dziecku przynależność do Kościoła *sui iuris*⁷¹.

11.2.2.2. DZIECKO ADOPTOWANE

Również kwestia adopcji i przynależności do Kościoła *sui iuris* nie została uregulowana w kodeksie łacińskim po reformie papieża Franciszka z 2016 roku. W tym przypadku jednak pomocny jest – i wydaje się wystarczający – kan. 110 CIC/83. Stanowi on, że potomstwo adoptowane jest uważane za tego lub tych, którzy je adoptowali zgodnie z prawem cywilnym. Zatem ojcem lub matką są rodzice

⁶⁸ Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 63–64.

⁶⁹ Por. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris”*, dz. cyt., s. 142–143.

⁷⁰ Zob. P. Erdő, *Questioni interrituali...*, dz. cyt., s. 336–337; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 64.

⁷¹ Zob. P. Erdő, *Questioni interrituali...*, dz. cyt., s. 336; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 64.

adoptujący, ze wszystkimi tego faktu prawnymi konsekwencjami w prawie, również kanonicznym.

Kodeks wschodni wyraźnie uregulował konsekwencje prawne adopcji w odniesieniu do przynależności do Kościoła *sui iuris*. Jeżeli bowiem miała miejsce adopcja, to stosuje się reguły ogólne z kan. 29 § 1 CCEO (por. kan. 29 § 2, 2° CCEO, *pars secunda*). Decyduje zatem przynależność rodziców adoptujących, jak przy przynależności dzieci rodziców naturalnych. Oznacza to – konsekwentnie – że nie należy pytać się Stolicy Apostolskiej o zgodę na przejście do innego Kościoła *sui iuris* adoptowanego dziecka, skoro dzieli ono los kanonicznoprawny swoich rodziców⁷². Zmiana przynależności kościelnej rodziców adoptujących czy też adopcja dokonana po chrzcie małoletniego do 14. roku życia powoduje zatem automatycznie zmianę przynależności do Kościoła *sui iuris* adoptowanego małoletniego⁷³.

Kwestię tę należy podobnie rozstrzygnąć w prawie łacińskim. Nie trzeba jednak odwoływać się na podstawie kan. 19 CIC/83 do analogii ustawy z kan. 29 § 2 n. 2 CCEO, *pars secunda*⁷⁴. Wystarczająca jest bowiem regulacja z kan. 110 CIC/83, uznająca dzieci adoptowane za potomstwo rodziców adoptujących. Skoro tak, to należy zastosować ogólne zasady przynależności obrządkowej z kan. 111 § 1 CIC/2016. Przepis kan. 111 § 1 CIC/2016 nie rozróżnia jednak dzieci naturalnych od przysposobionych. *Lege non distinguente*, reguły z kan. 111 § 1 CIC/2016 stosują się do wszystkich dzieci – naturalnych i adoptowanych. Taką regulację należy uznać za poprawniejszą od zastosowanej w kodeksie wschodnim.

Schematycznie przedstawione reguły w przypadku adopcji dziecka odnośnie do jego przynależności obrządkowej można przedstawić następująco:

FO → *adopcja* → PL + ML → FL

FL → *adopcja* → PO + MO → FO

Odnośnie zaś do zastosowania zasad z kan. 111 § 1 CIC/2016 należy odesłać do wcześniejszych rozważań, a w tym miejscu jedynie przypomnieć schemat:

FO → *adopcja* → PL + MA → FL

FO → *adopcja* → PA + ML → FL

FO → *adopcja* → PO + MA → FO

FO → *adopcja* → PA + MO → FO

FL → *adopcja* → PL + MA → FL

⁷² Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 63–64.

⁷³ Zob. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris”*, dz. cyt., s. 143.

⁷⁴ Tak zaś por. P. Erdő, *Questioni interrituali...*, dz. cyt., s. 336–337.

FL → *adopcja* → PA + ML → FL

FL → *adopcja* → PO + MA → FO

FL → *adopcja* → PA + MO → FO

11.2.2.3. DZIECKO RODZICÓW ZMAREYCH LUB MAJĄCYCH PRZESZKODY W WYCHOWYWANIU

Jeżeli jest znana przynależność do Kościoła *sui iuris* rodziców dziecka, którzy zmarli (na przykład w wypadku samochodowym), to należy zastosować zasady ogólne, czyli kan. 111 § 1 CIC/2016 (kan. 29 § 1 CCEO). Podobnie należy rozstrzygnąć przypadki rodziców mających faktyczne przeszkody w wychowaniu dziecka⁷⁵, na przykład gdy przebywają oni w zakładzie karnym lub za granicą. Te fakty nie mają znaczenia prawnego dla określenia przynależności dziecka do Kościoła *sui iuris*. Nie można bowiem zastosować reguły co do dziecka rodziców nieznanymi czy dziecka adoptowanego.

Może dojść również do takiej sytuacji, w której rodzice zmarli byli różnej przynależności obrządkowej, lecz nie zdołali przed śmiercią dokonać wyboru Kościoła *sui iuris* dla swojego dziecka. W takim przypadku stosuje się reguły ogólne. Przesądza przynależność do Kościoła *sui iuris* ojca (por. kan. 111 § 1 CIC/2016, kan. 29 § 1 CCEO). Oczywiście, problemem stanie się znalezienie, zwłaszcza w diasporze, takiego chrześcijaństwa, który należy do tego samego Kościoła *sui iuris*, co dziecko⁷⁶.

11.2.3. Faktyczne wychowanie przez dwojga lub jednego z rodziców

Coraz częstsze w praktyce duszpasterskiej są przypadki faktycznego zamieszkania rodziców bez ślubu wraz ze wspólnym dzieckiem. Wychowaniem takiego dziecka zajmują się zatem oboje rodzice, a nie jedynie matka. Gdyby zaś rodzice byli małżeństwem, dziecko należałoby do Kościoła *sui iuris* ojca według prawa wschodniego (kan. 29 § 1 CCEO, *pars prima*). Tymczasem *de iure*, skoro dziecko jest pozamałżeńskie, będzie przynależać do Kościoła *sui iuris* matki. Takie rozwiązanie w kodeksie wschodnim nie wydaje się sprawiedliwe⁷⁷.

Natomiast w prawie łacińskim ustawa z 31 maja 2016 roku dokonała w tym zakresie – jak się wydaje – zmiany. Rodzice bowiem wspólnie wychowujący dziecko,

⁷⁵ Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 64.

⁷⁶ Zob. P. Erdő, *Questioni interrituali...*, dz. cyt., s. 337.

⁷⁷ Zob. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris” według obowiązującego prawa kościelnego*, dz. cyt., s. 143; L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris”*, dz. cyt., s. 142.

niezależnie, czy są małżeństwem czy też nie – mogą na zasadach ogólnych z kan. 111 § 1 CIC/2016 wspólnie zdecydować o jego przynależności do Kościoła *sui iuris*, a gdyby nie doszli do porozumienia, dziecko będzie przypisane do Kościoła *sui iuris* ojca⁷⁸.

Wydaje się z kolei jasne rozwiązanie wychowywania dziecka samotnie przez ojca, bez obecności matki. W takich przypadkach dziecko zwykle będzie należało do Kościoła *sui iuris* ojca na zasadach ogólnych (por. kan. 111 § 1 CIC/2016, kan. 29 § 1 CCEO). Nie można jednak wykluczyć zastosowania zasad szczególnych w zależności od stanu faktycznego.

II.3. Chrzest dorosłego

Can. 111 § 3 CIC/2016 – Quilibet baptizandus qui quartum decimum aetatis annum expleverit, libere potest eligere ut in Ecclesia latina vel in alia Ecclesia sui iuris baptizetur; quo in casu, ipse ad eam Ecclesiam pertinet quam elegerit.

Kan. 111 § 3 CIC/2016 – Każdy mający być ochrzczonym, który ukończył czternasty rok życia, może dobrowolnie wybrać, czy zostać ochrzczonym w Kościele łacińskim lub w innym Kościele *sui iuris*; w takim wypadku należy do tego Kościoła, który wybrał.

Can. 30 CCEO – Quilibet baptizandus, qui decimum quartum aetatis annum explevit, libere potest eligere quamcumque Ecclesiam sui iuris, cui per baptismum in eadem susceptum ascribitur, salvo iure particulari a Sede Apostolica statuto.

Kan. 30 CCEO – Każdy mający być ochrzczonym, który ukończył czternasty rok życia, może w sposób wolny wybrać każdy Kościół *sui iuris*, do którego nabywa przynależność przez przyjęcie w nim chrztu, z zachowaniem prawa partykularnego ustanowionego przez Stolicę Apostolską.

W rozumieniu omawianego przepisu za dorosłego (*adultus*) uważa się takiego małoletniego, który ukończył 14 rok życia⁷⁹. Ustawodawca kościelny co prawda nie posługuje się tym terminem technicznym, ale występuje on w innych przepisach o chrzcie, zwłaszcza w kan. 863 CIC, gdzie również postawiona została granica ukończonego 14. roku życia.

Taki dorosły mający przyjąć chrzest jest traktowany przez ustawodawcę jako mający pełną zdolność do czynności prawnych w tym zakresie (por. kan. 98 § 2 CIC, *pars prima in fine*). Zatem nie ma już znaczenia pozycja kanoniczna rodziców,

⁷⁸ Zob. wyżej, II.1.2.1. Z kolei problem samotnego wychowywania dziecka przez matkę według prawa łacińskiego został już omówiony wyżej, por. II.1.2.3.

⁷⁹ Dla porównania w kan. 745 § 2 CIC/17 było to 7 lat. Granica 14 lat ma swoje źródła w *impubes* poprzedniego ustawodawstwa wschodniego (por. kan. 88 § 2 CIC/17, kan. 12 i 17 § 2 CS); por. D. Salachas, *L'appartenenza...*, dz. cyt., s. 35–36. W przytoczonych powyżej przepisach kan. 111 § 3 CIC/2016 oraz kan. 30 CCEO różnice między obu tekstami wskazano kursywą.

a nawet fakt ich ochrzczenia czy też nie, w Kościele katolickim lub poza nim. Los prawny małoletniego dorosłego w zakresie wyboru obrządku uniezależnia się od jego rodziców.

Ustawodawca kościelny – tak w kan. 111 § 3 CIC/2016 (przed zmianą papieża Franciszka z 2016 roku był to § 2 kan. 111 CIC⁸⁰), jak i w kan. 30 CCEO – przyjął zasadę wolności wyboru Kościoła *sui iuris* przez takiego dorosłego⁸¹. Wskazać jednak trzeba regulację z kan. 588 CCEO, *pars secunda*, że nie należy namawiać takich dorosłych do wyboru Kościoła *sui iuris* (i obrządku) obcego im kulturowo (np. łacińskiego w kontekście ukraińskim)⁸².

Od tej zasady możliwe są wszakże wyjątki. Wyraźnie stanowi o tym kodeks wschodni w kan. 30 CCEO *in fine*. Wyjątki te wynikają z prawa partykularnego, ustanowionego przez Stolicę Apostolską (np. co do wieku, podążania za tradycją przodków, możliwości wyboru tylko pewnego obrządku)⁸³. Co prawda kodeks łaciński w kan. 111 § 3 CIC/2016 wprost nie wspomina o tych wyjątkach, jednakże ustawy wydane przez Stolicę Apostolską, także o charakterze partykularnym, obowiązują, niezależnie o braku wzmianki o nich (odesłania) w przepisach kodeksowych.

⁸⁰ Jedyna różnica między kan. 111 § 2 CIC/83 a kan. 111 § 3 CIC/2016 polega na zastąpieniu słów „Ecclesia rituali sui iuris” pod koniec części pierwszej słowami „Ecclesia ~~rituali~~ sui iuris”, po skreśleniu słowa *ritualis*. Por. wyżej, I.1.

⁸¹ Co do wolności katechumenów w wyborze Kościoła *sui iuris* por. kan. 588 CCEO; D. Salachas, *Problematiche interrituali nei due codici orientale e latino*, „Apollinaris” 67 (1994), s. 642.

⁸² Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 66.

⁸³ Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 66. *De lege ferenda* postuluje się częstsze wydawanie takich ustaw, także na rzecz Kościoła łacińskiego, gdzie znajduje się on w mniejszości, np. na Ukrainie; por. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris”*, dz. cyt., s. 149. W końcu nie zawsze jasna będzie przynależność obrządkowa wiernego. Stąd słuszny jest postulat, wsparty odwołaniem do tradycji kanonicznej, możliwości złożenia oświadczenia w przedmiocie przynależności wobec władzy kościelnej w odpowiednim terminie po przeprowadzeniu stosownego badania. Mogłoby to być pomocne zwłaszcza na terenach, gdzie wiara katolicka była praktykowana w ukryciu (np. w byłym ZSRR); por. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris”*, dz. cyt., s. 149, cyt. w przyp. 67 kazus za pontyfikatu Benedykta XIV (Benedictus PP. XIV, Epistulae encyclicae *Demandatam*, 24.12.1743, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes* [dalej: *CIC Fontes*], vol. 1, ed. P. Gasparri, Città del Vaticano 1937, poz. 338, s. 795–803, § 16–18; Benedictus PP. XIV, *Constitutio apostolica Praeclaris*, 18.03.1746, w: *CIC Fontes*, vol. 2, poz. 366, s. 11–20, akapit *Siccome pertanto*).

III. Przynależność do Kościoła łacińskiego przez przejście

III.1. Zezwolenie Stolicy Apostolskiej

III.1.1. Istota instytucji

Can. 112 CIC/2016 – § 1. Post receptum baptismum, alii Ecclesiae sui iuris adscribuntur: 1° qui licentiam ab Apostolica Sede obtinuerit; [...].

§ 2. Mos, quamvis diuturnus, sacramenta secundum ritum alicuius Ecclesiae sui iuris recipiendi, non secumfert adscriptionem eidem Ecclesiae.

Kan. 112 CIC/2016 – § 1. Po przyjęciu chrztu do innego Kościoła *sui iuris* są włączeni: 1° ci, którzy otrzymali zezwolenie Stolicy Apostolskiej; [...].

§ 2. Nawet długotrwały zwyczaj przyjmowania sakramentów według obrzędów innego Kościoła *sui iuris*, nie pociąga za sobą przynależności do tego Kościoła.

Can. 32 CCEO – § 1. Nemo potest sine consensu Sedis Apostolicae ad aliam Ecclesiam sui iuris valide transire.

Kan. 32 CCEO – § 1. Nikt nie może bez zgody Stolicy Apostolskiej ważnie przejść do innego Kościoła *sui iuris*.

III.1.1.1. SPOSOBY PRZEJŚCIA I ZAKRES PODMIOTOWY REGULACJI

Nabywanie przynależności do Kościoła łacińskiego może odbyć się poprzez przejście, dokonane już po przyjęciu chrztu w innym Kościele *sui iuris* (wschodnim, np. greckokatolickim). Oczywiście, taka zamiana rytu powinna zostać odnotowana w księdze ochrzczonych (por. kan. 535 § 2 CIC/2016; kan. 37 CCEO). Przejście do Kościoła łacińskiego może się dokonać na trzy sposoby:

1. przez zezwolenie Stolicy Apostolskiej,
2. przez małżeństwo i zmianę pozycji kanonicznej rodziców,
3. przez konwersję protestanta na katolicyzm.

Normy dotyczące przejścia do innego Kościoła *sui iuris* odnoszą się do pozostałych wiernych (*christifideles*), ale nie duchownych czy osób konsekrowanych. Odnośnie do przejścia do innego rytu obowiązują jednak inne regulacje⁸⁴. Ten zakres podmiotowy nie został dostatecznie podkreślony ani w kodeksie wschod-

⁸⁴ Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 73.

nim, ani – niestety – po zmianach w 2016 roku w kodeksie łacińskim, choć była okazja.

III.1.1.2. ZNACZENIE DECYZJI – ZEZWOLENIE WŁADZY KOŚCIELNEJ

Przejście do Kościoła łacińskiego nie jest tym samym, co zmiana Kościoła partykularnego (diecezji) czy parafii poprzez zmianę miejsca zamieszkania⁸⁵. Jest to zmiana o wiele poważniejsza, gdyż dotyczy zmiany dyscypliny, liturgii, doktryny, duchowości. Dlatego w myśl kan. 112 § 1 n. 1 CIC/2016 taka zmiana wymaga zezwolenia (*licentia*), a zgodnie z kan. 32 § 1 CCEO – zgody (*consensus*) Stolicy Apostolskiej⁸⁶. Zezwolenie to (zgoda) udzielane jest przez Kongregację dla Kościołów Wschodnich⁸⁷ jako reskrypt *in forma commissoria*⁸⁸.

Jest ono ponadto wymagane do ważności⁸⁹, co wyraźnie stanowi kan. 32 § 1 CCEO, dotyczący wiernych należących do Kościołów wschodnich (*valide*). Takiego wyraźnego postanowienia brak w kodeksie łacińskim, także po zmianach w 2016 roku⁹⁰. Skoro sankcja nieważności jest ustanowiona w kodeksie wschodnim, a dotyczy też przejścia z Kościoła wschodniego do Kościoła łacińskiego, to pośrednio dotyczy też kodeksu łacińskiego⁹¹.

⁸⁵ Por. J. García Martín, *Le norme generali...*, dz. cyt., s. 425.

⁸⁶ Mimo różnicy w terminologii (*licentia* – w kan. 112 § 1 n. 1 CIC/83 i CIC/2016 oraz w kan. 8 § 1 CS, *consensus* – w kan. 32 § 1 CCEO, *venia* – w kan. 98 § 3 CIC/17) chodzi o tę samą instytucję prawną; por. J. L. Acebal Luján, F.R. Aznar Gil, T. I. Jiménez Urresti, J. Manzanares Marijuán, *Komentarz do kan. 32*, w: *Código de cánones de las Iglesias orientales. Edición bilingüe comentada*, Madrid 1994, s. 37.

⁸⁷ Por. Ioannes Paulus PP. II, *Constitutio apostolica Pastor Bonus* de Romana Curia, 28.06.1988, AAS 80 (1988), s. 841–912; przekład polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i opr. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 217–257, art. 56 i 58.

⁸⁸ Zob. J. García Martín, *Le norme generali...*, dz. cyt., s. 425. Tak zresztą już w CS, por. P. Pałka, *Przynależność...*, dz. cyt., s. 95.

⁸⁹ Por. M. Brogi, *Licenza...*, dz. cyt., s. 667; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 73; J. García Martín, *Le norme generali...*, dz. cyt., s. 425; J. Canosa, *La presunzione della licenza di cui al can. 112 § 1, 1° del Codice di Diritto Canonico. Alcune note su un rescritto della segreteria di Stato, „Ius Ecclesiae”* 5 (1993), s. 631, przytaczając jednak w przyp. 60 pogląd przeciwny (por. D. Salachas, *Istituzioni di Diritto canonico delle Chiese Cattoliche*, Bologna 1993, s. 84).

⁹⁰ Brzmienie przepisów kan. 112 § 1 n. 1 oraz § 2 CIC/2016 jest niemal identyczne z kan. 112 § 1 n. 1 oraz § 2 CIC/83. Różnice dotyczą tylko skreślenia słowa *ritualis* w tych przepisach („*Ecclesia ritualis sui iuris*”).

⁹¹ W ten sposób kodeks wschodni dokonuje wykładni kodeksu łacińskiego; por. C. G. Fürst, *Interdipendenza...*, dz. cyt., s. 29. Według autora – jakkolwiek ów pogląd nie wydaje się słuszny – słowo *licentia* zostało użyte w kodeksie łacińskim, gdyż zastrzega tę interwencję jedynie *ad liceitatem*, na-

Jest to twierdzenie tym bardziej uzasadnione, że sama praktyka w Kościele łacińskim nie osiągnie skutku zmiany przynależności do Kościoła *sui iuris* według kan. 112 § 2 CIC/83, powtórnego bez istotnych zmian w 2016 roku przez papieża Franciszka (również jako kan. 112 § 2 CIC/2016)⁹². Tymczasem praktyka sakramentów w innym obrządku niż własny jest możliwa w kodeksie łacińskim z 1983 roku nie tylko co do Eucharystii (por. kan. 923 i kan. 1248 § 1 CIC/83; por. kan. 866 § 1 CIC/17), ale i odnośnie do sakramentu pokuty (por. kan. 991 CIC/83) czy bierzmowania (por. kan. 882 CIC/83)⁹³.

III.1.1.3. MOTYWACJA PRZEJŚCIA I PROŚBA

Motywy, dla których łacinnicy chcą przejść do innego Kościoła *sui iuris*, zwykle wschodniego, mogą być różne. Może to być spowodowane pragnieniem powrotu do wiary przodków, jedności w rodzinie, trwałości małżeństwa, wychowania religijnego potomstwa, dobra duchowego proszącego. W każdym razie to władza kościelna ma ocenić, czy istnieją motywy *salus animarum*, które by uzasadniały takie przejście do innego Kościoła *sui iuris*⁹⁴.

Prośba o zmianę przynależności kościelnej musi być umotywowana. Do samej prośby powinny być dołączone: metryka chrztu, zgoda swego ordynariusza (*a quo*) oraz ordynariusza przyjmującego (*ad quem*). Dokumentację najlepiej jest przekazywać przez nuncjaturę apostołską⁹⁵.

tomiast *consensus* w kodeksie wschodnim jest pod rygorem nieważności; por. C. G. Fürst, *Interdipendenza...*, dz. cyt., s. 29.

⁹² Analogicznego przepisu brak w kodeksie wschodnim, gdyż jest on oczywisty *ex ipsa rei natura*, choć ze względów praktycznych postuluje się jego powtórzenie w CCEO, skoro w takiej sytuacji przede wszystkim znajdują się wierni Kościołów wschodnich w diasporze; zob. D. Salachas, *Problematiche interrituali...*, dz. cyt., s. 643.

⁹³ Por. J. García Martín, *Le norme generali...*, dz. cyt., s. 427.

⁹⁴ Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 73, przyp. 65; K. Nitkiewicz, *Katolickie Kościoły wschodnie...*, dz. cyt., s. 23.

⁹⁵ Por. K. Nitkiewicz, *Katolickie Kościoły wschodnie...*, dz. cyt., s. 24.

III.1.2. Domniemanie zezwolenia

Can. 32 § 2 CCEO – Si vero agitur de christifideli eparchiae alicuius Ecclesiae sui iuris, qui transire petit ad aliam Ecclesiam sui iuris, quae in eodem territorio propriam eparchiam habet, hic consensus Sedis Apostolicae praesumitur, dummodo Episcopi eparchiales utriusque eparchiae ad transitum scripto consentiant.

Secreteria Status, Rescriptum ex audientia ss.mi *Ad normam can. 112* fit facultas licentiam de qua in can. 112, § 1, 1° C.I.C. legitime, in casu, praesumenda, 26.11.1992, AAS 85 (1993) 81.

Ad normam can. 112, § 1, 1° Codicis Iuris Canonici, quisque vetatur post susceptum Baptismum alii ascribi Ecclesiae rituali sui iuris, nisi licentia ei facta ab Apostolica Sede. Hac de re, probato iudicio Pontificii Consilii de Legum Textibus Interpretandis, Summus Pontifex Ioannes Paulus II statuit eiusmodi licentiam praesumi posse, quoties transitum ad aliam Ecclesiam ritualement sui iuris sibi petierit Christifidelis Ecclesiae Latinae, quae Eparchiam suam intra eosdem fines habet, dummodo Episcopi dioecesiani utriusque dioecesis in id secum ipsi scripto consentiant.

Ex Audientia Sanctissimi, die xxvi mensis Novembris, anno MCMXCII.
Angelus card. Sodano
Secretarius Status

Kan. 32 § 2 CCEO – Jeżeli zaś chodzi o wierne-go eparchii jakiegoś Kościoła *sui iuris*, proszącego o przejście do innego Kościoła *sui iuris*, który na tym samym terytorium posiada własną eparchię, domniemuje się tę zgodę Stolicy Apostolskiej, byleby biskupi eparchialni obu eparchii wyrazili na piśmie zgodę na przejście.

Sekretariat Stanu, Reskrypt *ex audientia ss.mi Ad normam can. 112* udzielający upoważnienia domniemywania prawnie w danym przypadku zezwolenia, o którym w kan. 112 § 1 n. 1 CIC, 26.11.1992, AAS 85 (1993), s. 81.

Zgodnie z przepisem kan. 112 § 1, 1° Kodeksu Prawa Kanonicznego zakazane jest komukolwiek po przyjęciu chrztu przejście do innego Kościoła rytualnego *sui iuris*, chyba że za zezwoleniem wydanym przez Stolicę Apostolską. Odnośnie do tego zagadnienia, po zasięgnięciu opinii Papieskiej Rady ds. Interpretacji Tekstów Prawnych, Ojciec Święty Jan Paweł II postanowił, że takie zezwolenie można domniemywać, ilekroć wierny Kościoła łacińskiego prosił o przejście do innego Kościoła rytualnego *sui iuris*, który ma swoją eparchię na tym samym terenie, byleby tylko biskupi diecezjalni obu diecezji wyrazili na to zgodę między sobą na piśmie.

Z audientji Ojca Świętego, dnia 26 listopada 1992 r.
Angelus kard. Sodano
Sekretarz Stanu

Zgodnie z przytoczonym reskrytem Sekretariatu Stanu z dnia 26 listopada 1992 roku domniemywa się zezwolenie Stolicy Apostolskiej na przejście, o którym stanowi kan. 112 § 1 n. 1 CIC/83 (obowiązujący także po zmianach z 2016 roku). To domniemanie zachodzi, ilekroć wierny świecki Kościoła łacińskiego⁹⁶ prosi o przejście do Kościoła rytualnego *sui iuris*, który ma swoją eparchię na tym samym terytorium, a biskupi diecezjalni obu diecezji zgodzą się na to przejście na piśmie, czyli wydają reskrypty (por. kan. 59 § 1 CIC/83, kan. 1510 § 2 n. 3 CCEO)⁹⁷.

Prośba ta musi być dobrowolna, co w prawie wschodnim jest zagrożone karą kanoniczną (por. kan. 1465 w zw. z kan. 31 CCEO)⁹⁸. Należy ponadto zachować właściwość biskupów diecezjalnych, którzy mają swoje diecezje w miejscu zamieszkania wiernego-łacinika (por. kan. 102–107 CIC/83). Brak choćby jednego z nich powoduje konieczność zwrócenia się do Stolicy Apostolskiej albo do legata papieskiego, jeżeli ma stosowne uprawnienia⁹⁹. W końcu zgoda pisemna każdego z biskupów ma być wydana po rozpatrzeniu prośby, a nie ogólnie, jak gdyby automatycznie¹⁰⁰. Nie jest jasne w doktrynie, czy w reskrypcie z 1992 roku zgoda biskupów jest zastrzeżona pod rygorem nieważności, choć praktyka powinna wskazywać na taką właśnie sankcję¹⁰¹.

⁹⁶ Wyrażenie *christifidelis* należy ograniczyć tylko do świeckich, gdyż duchownych, osoby konsekrowane, a nawet kandydatów do stanu duchownego i instytutów życia konsekrowanego dotyczą normy specjalne, za każdym razem określane przez Stolicę Apostolską, która powinna w tych sprawach interweniować. Taka jest dotychczasowa praktyka Kurii Rzymskiej co do prawa wschodniego, co się podkreśla w literaturze; por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 73; J. Canosa, *La presunzione...*, dz. cyt., s. 629. Zob. wyżej, III.1.1.1. Zatem wynika jasno, że nie dotyczy reskrypt *Ad normam can. 112* z 1992 r. ani kan. 32 § 2 CCEO takich sytuacji, kiedy przejścia do Kościoła katolickiego dokonuje protestant czy niekatolik obrządku wschodniego. Nie jest on bowiem jeszcze *christifidelis*, podlegającym ustawom kościelnym (por. kan. 11 CIC/83, kan. 1490 CCEO). Zawsze więc będzie wymagane zezwolenie Stolicy Apostolskiej na przejście do innego Kościoła *sui iuris* (por. kan. 35 CCEO); por. J. Canosa, *La presunzione...*, dz. cyt., s. 628.

⁹⁷ Zob. J. Canosa, *La presunzione...*, dz. cyt., s. 615.

⁹⁸ Por. J. Canosa, *La presunzione...*, dz. cyt., s. 628–629. Wykluczone jest zatem zastosowanie kan. 61 CIC/83 (kan. 1528 CCEO); zob. J. Canosa, *La presunzione...*, dz. cyt., s. 629, przyp. 51.

⁹⁹ Zob. J. Canosa, *La presunzione...*, dz. cyt., s. 629–630. Chodzi o to, aby obaj biskupi byli właściwi na tym samym terytorium, rozumianym także kulturowo, społecznie i narodowo. Przykładowo, w Polsce na przejście łacinika, zamieszkującego w Krakowie, do Kościoła greckokatolickiego będą musieli wyrazić zgodę na piśmie arcybiskup krakowski i biskup przemyski obrządku greckokatolickiego. Natomiast będzie musiała interweniować Stolica Apostolska, jeśli chodzi o przejście tego łacinika do Kościoła greckomelchickiego, który nie ma swojej eparchii na terenie Polski.

¹⁰⁰ Por. J. Canosa, *La presunzione...*, dz. cyt., s. 630.

¹⁰¹ Zob. J. Canosa, *La presunzione...*, dz. cyt., s. 631.

Norma zawarta w komentowanym reskrypcie z 1992 roku została w pierw ustawniona w kodeksie wschodnim jako kan. 32 § 2 CCEO, ale nie mogła być stosowana wobec łacinników *ex natura rei*, inaczej niż inne postanowienia kodeksu wschodniego¹⁰². W każdym razie dotyczy ona również wiernych Kościołów *sui iuris* wschodnich, także przechodzących – co interesuje w tym miejscu najbardziej – do Kościoła łacińskiego (np. na Ukrainie)¹⁰³. Przy mężczyznach-łacinnikach zwykle jest dołączana klauzula zakazująca przyjmowania święceń: *vetita tamen sacrorum Ordinum receptione*. Chodzi o uniknięcie obejścia łacińskiego prawa o celibacie kościelnym. Właściwy hierarcha miejsca może jednak poprosić o jej odwołanie przez Stolicę Apostolską¹⁰⁴.

Szkoda, że norma zawarta w cytowanym wyżej reskrypcie z 1992 roku¹⁰⁵ nie znalazła się w zreformowanym kan. 112 CIC/2016. Norma ta przecież dokonała większego otwarcia się na uprawnienie wiernego do zmiany przynależności do Kościoła *sui iuris* i własnej duchowości (por. kan. 214 CIC/83)¹⁰⁶. Skoro dokonywano reformy prawa łacińskiego – i to w tym właśnie zakresie – należało włączyć tę normę pozakodeksową do kodeksu łacińskiego, tym bardziej że ustawodawca kościelny tego samego dokonał w kodeksie wschodnim. Tego przeoczenia legislacyjnego nie da się sensownie wytłumaczyć inaczej, jak tylko niskim obecnie poziomem techniki ustawodawczej. Zaprzepaszczono przecież także szansę poprawienia błędów tego reskryptu (pomieszania terminologii łacińskiej i wschodniej¹⁰⁷ oraz braku wyraźnej sankcji nieważności).

¹⁰² Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 72.

¹⁰³ Inaczej zob. M. Brogi, *Licenza...*, dz. cyt., s. 666, żądając w przypadku wiernych obrządków wschodnich przechodzących do Kościoła łacińskiego zgody Stolicy Apostolskiej, co – słusznie – krytykuje L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 73; C. G. Fürst, *Interdipendenza...*, dz. cyt., s. 30–31 (wskazując na zasadę równości Kościołów *sui iuris* – *paritas Ecclesiarum*); L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris”*, dz. cyt., s. 148–149; K. Nitkiewicz, *Katolickie Kościoły wschodnie...*, dz. cyt., s. 24–25, wskazując także na obecną praktykę Kongregacji dla Kościołów Wschodnich.

¹⁰⁴ Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 73.

¹⁰⁵ W ten właśnie sposób o komentowanym reskrypcie jako o nowej normie pozakodeksowej dla Kościoła łacińskiego w: M. Brogi, *Licenza...*, dz. cyt., s. 665. Podobnie, jako o *addenda* do kodeksu w: J. Canosa, *La presunzione...*, dz. cyt., s. 622.

¹⁰⁶ Por. M. Brogi, *Licenza...*, dz. cyt., s. 668; J. Canosa, *La presunzione...*, dz. cyt., s. 627–628, odnotowując, że dla niektórych autorów jest to nawet prawo fundamentalne, jeśli powiązane jest z kwestiami małżeńskimi (por. tamże, s. 627, przyp. 47, cyt. J. Prader, *Il Matrimonio in Oriente e Occidente*, Roma 1992, s. 206).

¹⁰⁷ O tym zob. M. Brogi, *Licenza...*, dz. cyt., s. 665–666.

III.1.3. Skuteczność przejścia

Can. 112 § 3 CIC/2016 [can. 36 CCEO] – Omnis transitus ad aliam Ecclesiam sui iuris vim habet a momento declarationis factae coram eiusdem Ecclesiae Ordinario [CCEO: Hierarcha] loci vel parcho proprio aut sacerdote ab alterutro delegato et duobus testibus, nisi rescriptum Sedis Apostolicae aliud ferat [CCEO: fert]; *et in libro baptizatorum adnotetur* [CCEO: -].

Can. 112 § 3 CIC/2016 [can. 36 CCEO] – Każde przejście do innego Kościoła *sui iuris* obowiązuje od chwili oświadczenia faktu przed tego Kościoła ordynariuszem miejsca lub proboszczem albo kapłanem, delegowanym przez jednego z nich, i dwoma świadkami, chyba że reskrypt Stolicy Apostolskiej inaczej postanawia; *odnotowuje się [to przejście] w księdze ochrzczonych.*

Zmiana przynależności do Kościoła *sui iuris* jest skuteczna od chwili zadeklarowania formalnego przejścia przed ordynariuszem miejsca tego Kościoła lub proboszczem albo kapłanem, delegowanym przez jednego z nich, i dwoma świadkami. Reskrypt Stolicy Apostolskiej zawierający zezwolenie zwykle postanawia, że w ciągu sześciu miesięcy od jego wydania ma nastąpić oświadczenie woli o przejściu do innego Kościoła *sui iuris*¹⁰⁸.

Takie postanowienie zawiera dodany w 2016 roku kan. 112 § 3 CIC/2016, powtarzający niemal dosłownie kan. 36 CCEO¹⁰⁹, z tym jednak, że kodeks łaciński przypomina jeszcze o konieczności odnotowania tego faktu w księdze ochrzczonych parafii, co było postulatem doktryny¹¹⁰. W prawie wschodnim taki obowiązek wynika z kan. 296 § 2 CCEO, będącego odpowiednikiem kan. 535 § 2 CIC/2016.

¹⁰⁸ Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 72; K. Nitkiewicz, *Katolickie Kościoły wschodnie...*, dz. cyt., s. 24.

¹⁰⁹ Zmiany w stosunku do tekstu kodeksu wschodniego są zaznaczone w nawiasach kwadratowych; myślnik oznacza brak tekstu oznaczonego kursywą w brzmieniu łacińskim.

¹¹⁰ Adnotacja w księdze ochrzczonych o przynależności do Kościoła *sui iuris* ma duże znaczenie ze względu na istotne skutki, zwłaszcza w dziedzinie administracji sakramentów, także małżeństwa; por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 72. Obowiązek ten ponadto wywodzono nie wprost z kan. 36 i kan. 37 CCEO; zob. M. Brogi, *Licenza...*, dz. cyt., s. 666; J. Abbass, *The Interrelationship...*, dz. cyt., s. 5.

III.2. Małżonek i rodzina

III.2.1. Wprowadzenie do przypadków rodzinnych

Są dwa przypadki rodzinne, kiedy po chrzcie nie trzeba prosić Stolicy Apostolskiej o indult zezwalający na przejście do innego Kościoła *sui iuris*. Chodzi o przypadek małżonka (czy też w prawie wschodnim – żony) oraz potomstwa.

Przejście do innego Kościoła *sui iuris* następuje wówczas na podstawie:

1. oświadczenia woli – w przypadku małżonka (por. kan. 112 § 1 n. 2 CIC/2016; kan. 33 CCEO);
2. z mocy samego prawa (*ipso iure*) – w przypadku potomstwa w małżeństwie (por. kan. 112 § 1 n. 3 CIC/2016; kan. 34 CCEO, *pars prima*);
3. zgodnego oświadczenia woli obu małżonków – w przypadku potomstwa w małżeństwie katolików, kiedy jeden z małżonków zmienia przynależność do Kościoła *sui iuris* (por. kan. 34 CCEO, *pars secunda*).

W takich przypadkach rodzinnych możliwy jest też powrót do Kościoła *sui iuris* pochodzenia. Dokonuje się to zawsze na podstawie oświadczenia woli uprawnionego, nigdy zaś z mocy samego prawa.

III.2.2. Uprawnienie małżonka

Can. 112 CIC/2016 – § 1. Post receptum baptismum, alii Ecclesiae sui iuris adscribuntur: 2° coniux qui, in matrimonio ineundo vel eo durante, ad Ecclesiam sui iuris alterius coniugis se transire declaraverit; matrimonio autem soluto, libere potest ad latinam Ecclesiam redire; [...].

Kan. 112 CIC/2016 – § 1. Po przyjęciu chrztu do innego Kościoła *sui iuris* są włączeni:

2° małżonek, który zawierając małżeństwo lub w czasie jego trwania oświadczy, że pragnie przejść do Kościoła innego samodzielnego obrządku swego małżonka; po ustaniu jednak małżeństwa może w sposób nieskrępowany powrócić do Kościoła łacińskiego; [...].

Can. 33 CCEO – Integrum est mulieri ad Ecclesiam sui iuris viri transire in matrimonio celebrando vel eo durante; matrimonio autem soluto libere potest ad pristinam Ecclesiam sui iuris redire.

Kan. 33 CCEO – Kobieta ma prawo przejść do Kościoła *sui iuris* męża w chwili zawierania małżeństwa lub podczas jego trwania; po rozwiązaniu zaś małżeństwa w sposób wolny może powrócić do poprzedniego Kościoła *sui iuris*.

III.2.2.1. PRZEJŚCIE MAŁŻONKA DO KOŚCIOŁA *SUI IURIS* WSPÓŁMAŁŻONKA

Przejście małżonka (a tylko żony w kan. 98 § 4 CIC/17 oraz w obecnym prawie wschodnim) do Kościoła *sui iuris* drugiego małżonka (męża) odbywa się bez zezwolenia Stolicy Apostolskiej (por. kan. 112 § 2 n. 2 CIC/83)¹¹¹. Jest to uprawnienie, a nie obowiązek takiego współmałżonka¹¹².

Prawo wschodnie zawiera przepisy „dyskryminujące” męża. Według bowiem regulacji kan. 33 CCEO mąż obrządku wschodniego musi zawsze prosić o zezwolenie na przejście do innego Kościoła *sui iuris*, tu: swojej żony – zgodnie z zasadą ogólną z kan. 32 CCEO¹¹³. W pracach nad kodeksem chodziło bowiem o ochronę obrządku, gdyż w Kościołach wschodnich takie przejście męża mogłoby wywołać zgorszenie, a były też obawy o przetrwanie tych obrządków w diasporze¹¹⁴.

Schematycznie zatem sytuacje mogą wyglądać następująco:

MO + VL → ML, po oświadczeniu woli

ML + VO → MO, po oświadczeniu woli

VL + MO → VO, po oświadczeniu woli

VO + ML → VL, tylko za zgodą Stolicy Apostolskiej w trybie kan. 32 CCEO

Oświadczenia o przejściu do obrządku współmałżonka należy dokonać w trakcie zawierania małżeństwa lub w czasie jego trwania. Ustawodawca kościelny wskazuje w kan. 112 § 3 CIC/2016 (kan. 36 CCEO), komu należy złożyć takie oświadczenie o zmianie rytu i że powinno to być odnotowane w księdze ochrzczonych parafii *a quo i ad quem*¹¹⁵.

¹¹¹ Chodzi, oczywiście, o przejście do Kościoła *katolickiego*; nie ma bowiem zgody na porzucenie Kościoła katolickiego, czyli przestępstwo schizmy lub herezji. Przykładowo żona ormiańskokatolicka nie może przejść do Kościoła greckoprawosławnego swego męża, ale za zgodą Stolicy Apostolskiej może przejść do Kościoła greckokatolickiego; por. D. Salachas, *Problematiche interrituali...*, dz. cyt., s. 646.

¹¹² Zob. D. Salachas, *Problematiche interrituali...*, dz. cyt., s. 646.

¹¹³ O wyraźnej sprzeczności obu norm, a nawet abrogowaniu przez kodeks łaciński postanowienia kodeksu wschodniego w tym zakresie zob. C. G. Fürst, *Interdipendenza...*, dz. cyt., s. 24, 28.

¹¹⁴ Por. Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Orientali Recognoscendo, *Resoconto dei lavori dell'Assemblea Plenaria dei Membri della Commissione del 3-14 novembre 1988*, „Nuntia” 29 (1989), s. 43, 44, 45-46; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 67. Z drugiej strony trzeba zauważyć, że w tym zakresie CCEO wspiera mentalność podporządkowania kobiety mężczyźnie, obecną zwłaszcza w religiach niechrześcijańskich; por. D. Salachas, *Problematiche interrituali...*, dz. cyt., s. 647.

¹¹⁵ Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 68, odsyłając w prawie łacińskim pod rządem poprzedniego kan. 112 CIC/83 *per analogiam* do kan. 1125-1126, co wobec aktualnego kan. 112 § 3 CIC/2016 jest już zbędne. Inaczej w: J. García Martín, *Le norme generali...*, dz. cyt., s. 426.

III.2.2.2. POWRÓT MAŁŻONKA DO KOŚCIOŁA *SUI IURIS* POCHODZENIA

Po ustaniu małżeństwa możliwy jest powrót do własnego Kościoła *sui iuris* (por. kan. 112 § 1 n. 2 CIC, *pars secunda*; kan. 33 CCEO, *pars secunda*)¹¹⁶. Ten powrót do Kościoła *sui iuris* pochodzenia nie jest jednak obligatoryjny¹¹⁷. Ustanie małżeństwa może nastąpić bądź z przyczyn naturalnych (śmierć współmałżonka), bądź prawnych (rozwiązanie czy stwierdzenie nieważności małżeństwa)¹¹⁸.

Powrót małżonka do Kościoła *sui iuris* pochodzenia następuje wskutek oświadczenia woli, chyba że chodzi o męża w prawie wschodnim¹¹⁹. Każde bowiem przejście, w tym powrotne, do Kościoła *sui iuris* podpada pod hipotezę normy kan. 112 § 3 CIC/2016 (kan. 36 CCEO)¹²⁰. Ma ono zostać odnotowane podobnie, jak oświadczenie poprzednie o przejściu (por. kan. 112 § 3 CIC/2016, *pars secunda*; kan. 296 § 2 CCEO). W literaturze proponuje się stosowne pouczenie o możliwości powrotu do przynależności pochodzenia¹²¹.

III.2.2.3. ŚWIĘCENIA MAŁŻONKA PO PRZEJŚCIU DO KOŚCIOŁA WSCHODNIEGO *SUI IURIS* ŻONY

Wierny łaciński, który żeni się z wierną z Kościoła wschodniego *sui iuris*, zasadniczo może przyjąć święcenia w tym Kościele, chyba że prawo partykularne stanowi inaczej, jak w Kościele italo-greckim. Zwykle jednak w reskrypcie dotyczącej przejścia zamieszcza się klauzulę *vetita tamen sacrorum Ordinum receptione*. Taka klauzula może jednak zostać odwołana w przypadku konieczności na prośbę właściwego hierarchy¹²².

Podobnie możliwe jest małżeństwo kobiety-łacinniczki z wiernym wschodnim, który jest prezbiterem i przechodzi do Kościoła łacińskiego. W takich przypadkach stosuje się kan. 758 § 3 CCEO, czyli prawo partykularne i normy specjalne wydane przez Stolicę Apostolską¹²³. W myśl norm papieskich, publikowanych przez Kongregację dla Kościołów Wschodnich z dnia 14 czerwca 2014 roku, nie wiążą już

¹¹⁶ Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 68–69.

¹¹⁷ Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 68.

¹¹⁸ Por. M. Brogi, *I cattolici orientali...*, dz. cyt., s. 229; J. García Martín, *Le norme generali...*, dz. cyt., s. 426.

¹¹⁹ W takim przypadku zawsze konieczna jest zgoda Stolicy Apostolskiej na podstawie kan. 32 CCEO; por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 69.

¹²⁰ W poprzednim stanie prawnym przyjmowano ten wymóg *implicite* w kan. 112 CIC/83, zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 69.

¹²¹ Zob. L. Adamowicz, *Przynależność do Kościoła „sui iuris”*, dz. cyt., s. 146–147.

¹²² Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 69.

¹²³ Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 69.

w zasadzie ograniczenia w posłudze przez duchownych żonatych na terenach tych Kościołów (łacińskich), gdzie większość stanowili celibatariusze¹²⁴.

III.2.3. Przynależność potomstwa do Kościoła *sui iuris* w małżeństwie

Can. 112 CIC/2016 – § 1. Post receptum baptismum, alii Ecclesiae sui iuris adscribuntur:

3° filii eorum, de quibus in nn. 1 et 2, ante decimum quartum aetatis annum completum itemque, in matrimonio mixto, filii partis catholicae quae ad aliam Ecclesiam sui iuris legitime transierit;

adepta vero hac aetate, iidem possunt ad latinam Ecclesiam redire.

Kan. 112 CIC/2016 – § 1. Po przyjęciu chrztu do innego Kościoła *sui iuris* są włączeni: [...].

3° synowie tych, o których w nn. 1 i 2, przed ukończeniem czternastego roku życia, a w małżeństwie mieszanym synowie strony katolickiej, która zgodnie z przepisami prawa przeszła do innego Kościoła *sui iuris*;

po osiągnięciu tego wieku mogą powrócić do Kościoła łacińskiego.

Can. 34 CCEO – Si ad aliam Ecclesiam sui iuris transeunt parentes vel in matrimonio mixto coniux catholicus, filii infra decimum quartum aetatis annum expletum ipso iure eidem Ecclesiae ascribuntur;

si vero in matrimonio inter catholicos unus tantum parentum ad aliam Ecclesiam sui iuris transit, filii transeunt solummodo, si ambo parentes consenserunt;

expleto vero decimo quarto aetatis anno filii ad pristinam Ecclesiam sui iuris redire possunt.

Kan. 34 CCEO – Jeżeli do innego Kościoła *sui iuris* przechodzą rodzice lub w małżeństwie mieszanym małżonek katolicki, synowie poniżej czternastego roku życia z mocy samego prawa nabywają przynależność do tego samego Kościoła *sui iuris*;

jeżeli zaś w małżeństwie między katolikami jedno tylko z rodziców przechodzi do innego Kościoła *sui iuris*, synowie przechodzą jedynie w tym wypadku, jeżeli wyrazili na to zgodę oboje rodzice;

po ukończeniu zaś czternastego roku życia potomkowie mogą powrócić do poprzedniego Kościoła *sui iuris*.

Rozstrzygnięciu podlega także sytuacja potomstwa do 14. roku życia, kiedy przejście do innego Kościoła *sui iuris* następuje po stronie jego rodziców lub jednego tylko rodzica katolickiego w małżeństwie mieszanym. W myśl kan. 112 § 1

¹²⁴ Por. Congregatio pro Ecclesiis Orientalibus, Pontificia Praecepta *Il can. 758 § 3 CCEO* de Clero Uxorato Orientali, 14.06.2014, AAS 106 (2014), s. 496–499.

n. 3 CIC/2016, *pars prima*, oraz kan. 34 CCEO, *pars prima*, potomstwo takie dzieli pozycję kanoniczną rodziców zgodnie z zasadą z kan. 98 § 2 CIC/83, *pars prima* (kan. 910 § 2 CCEO), a więc nabywa przynależność nowego Kościoła *sui iuris*¹²⁵. Jednakże po osiągnięciu wieku dorosłego, czyli po skończeniu 14 lat, takie potomstwo może wrócić do pierwotnego Kościoła *sui iuris* (por. kan. 112 § 1 n. 3 CIC/2016, *pars secunda*, oraz kan. 34 CCEO, *pars tertia*). Powinno się wówczas zwrócić z formalną prośbą w trybie kan. 112 § 3 CIC/2016 (kan. 36 CCEO)¹²⁶.

Prawo wschodnie reguluje ponadto sytuację, kiedy tylko jedno z rodziców zmienia przynależność obrządkową w trakcie małżeństwa (np. matka zajmująca się głównie wychowaniem religijnym dzieci, separacja czy rozwód rodziców). W myśl kan. 34 CCEO, *pars secunda*, w takim przypadku potomstwo tylko wtedy przejdzie do nowego Kościoła *sui iuris*, jeśli wyrazi na to zgodę dwoje rodziców. Również w tym wypadku obowiązuje zasada, że potomstwo jako dorosłe (po 14. roku życia) może wrócić do pierwotnego Kościoła *sui iuris* (por. kan. 34 CCEO, *pars tertia*). Nie ma w tym przypadku żadnych ograniczeń czasowych do wykonania swego uprawnienia przez dorosłego, który chce powrócić do Kościoła *sui iuris* pochodzenia¹²⁷. Stosuje się wówczas te formalności, które są przewidziane dla każdego przejścia do innego Kościoła *sui iuris* na zasadach ogólnych (por. kan. 36, 37 i 296 § 2 CCEO).

Jakkolwiek kodeks łaciński tej ostatniej sytuacji nie reguluje, to w prawie łacińskim do tej pory stosowało się dyscyplinę wschodnią w tym przedmiocie *per analogiam*¹²⁸. Wydaje się, że nie ma przeszkód, aby tę praktykę kontynuować w oparciu o kan. 112 § 1 n. 3 CIC/2016, stosując też kan. 112 § 3 CIC/2016 co do oświadczenia o powrocie. Wypada jednak ponownie wyrazić zdziwienie, że ustawodawca kościelny po raz kolejny pominął okazję do ustanowienia wyraźnego przepisu.

¹²⁵ Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 70. Co do małżeństwa mieszanego autor powołuje się też na kan. 1125 n. 1 CIC/83 (kan. 814 n. 1 CCEO), ale wobec wyraźnego brzmienia regulacji komentowanej nie jest to konieczne. Przykład: małżonkowie należący do tej pory do katolickiego Kościoła *sui iuris* melchickiego za zgodą Stolicy Apostolskiej przechodzą do Kościoła łacińskiego. Dzieci ich, poniżej 14. roku życia, automatycznie również przechodzą do Kościoła łacińskiego. Podobnie jest, gdy w małżeństwie mieszanym żona-katoliczka obrządku ukraińskiego zmienia przynależność kościelną na łacińską (ciągle w Kościele katolickim). Jej potomstwo dzieli wówczas z nią przynależność do Kościoła łacińskiego. Zob. D. Salachas, *Problematiche interrituali...*, dz. cyt., s. 647–648.

¹²⁶ Por. J. García Martín, *Le norme generali...*, dz. cyt., s. 426.

¹²⁷ Zob. M. Brogi, *I cattolici orientali...*, dz. cyt., s. 231–232.

¹²⁸ Por. M. Brogi, *I cattolici orientali...*, dz. cyt., s. 231–232; L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 70.

III.3. Konwersja na katolicyzm

Can. 35 CCEO – Baptizati acatholici ad plenam communionem cum Ecclesia catholica convenientes proprium ubique terrarum retineant ritum eumque colant et pro viribus observent, proinde ascribantur Ecclesiae sui iuris eiusdem ritus salvo iure adeundi Sedem Apostolicam in casibus specialibus personarum, communitatum vel regionum.

Kan. 35 CCEO – Ochrzczeni akatolicy przystępujący do pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim zatrzymują na całym świecie swój obrządek, pielęgnują go i w miarę możliwości zachowują, nabywając przynależność do Kościoła sui iuris tego obrządku, z zachowaniem prawa zwrócenia się do Stolicy Apostolskiej w szczególnych przypadkach osób, wspólnot lub regionów.

Prawo wschodnie stanowi wyraźny przepis o przynależności obrządkowej akatolików, którzy przystępują do pełnej jedności z Kościołem katolickim (por. kan. 35 CCEO). Zgodnie z zasadą ochrony obrządków wschodnich stają się oni odpowiednio wiernymi Kościołów *sui iuris* wschodnich katolickich, np. prawosławny – odpowiedniego Kościoła *sui iuris* wschodniego¹²⁹. Analogicznie – aczkolwiek ustawodawca łaciński pomija tę kwestię milczeniem – protestant stanie się wiernym Kościoła łacińskiego¹³⁰. Jednakże wspólnoty konwertyckie mogą zwrócić się zawsze do Stolicy Apostolskiej o odpowiednią regulację (por. kan. 35 CCEO *in fine*), np. eksanglikanie w celu ustanowienia specjalnego ordynariatu personalnego¹³¹. W każdym razie nie było wolą ustawodawcy kościelnego, aby kan. 35 CCEO wiązał *ad validitatem*¹³². Zgodnie z aktualną praktyką jeśli prawosławny chce stać się wiernym Kościoła łacińskiego, powinien zwrócić się o zezwolenie (indult) Kongregacji dla Kościołów Wschodnich wraz z poparciem ordynariusza łacińskiego i metryką chrztu¹³³. Niekatolik, który został ważnie ochrzczony poza Kościołem katolickim

¹²⁹ Przepis kan. 35 CCEO ma swoje źródło w n. 4 dekretu *Orientalium Ecclesiarum* Soboru Watykańskiego II. Z kolei ten jest wynikiem sprzeciwu Kościoła melchickiego wobec praktyki i ustawodawstwa Stolicy Apostolskiej, że akatolik powracający do jedności z Kościołem katolickim miał prawo wyboru przynależności do Kościoła *sui iuris*, w tym łacińskiego (por. kan. 11 § 1 CS: *optandum tamen ut ritum proprium retineant*). Por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 73–74.

¹³⁰ Taką *fictio iuris* poddaje się dziś jednak krytyce, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej; por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 75, przyp. 74.

¹³¹ Zob. Benedictus PP. XVI, *Constitutio apostolica Anglicanorum coetibus qua Personales Ordinariatus pro Anglicanis conduntur qui plenam communionem cum Catholica Ecclesia ineunt*, 4.11.2009, AAS 101 (2009), s. 985–990.

¹³² Tak na podstawie n. 4 dekretu *Orientalium Ecclesiarum* oraz kan. 35 CCEO, por. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 74–75.

¹³³ Zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 75; K. Nitkiewicz, *Katolickie Kościoły wschodnie...*, dz. cyt., s. 27. Jednakże Kongregacja dla Kościołów Wschodnich nie chce stwarzać wrażenia „latynizacji” Kościoła katolickiego ani tego, że konwersja wiernego obrządku wschodniego oznacza zerwanie

i przechodzi do Kościoła łacińskiego, ma jedynie złożyć wyznanie wiary¹³⁴ (por. kan. 901 w zw. z kan. 896 i kan. 897 CCEO)¹³⁵. Jeżeli konwersji dokonuje małoletni poniżej 14. roku życia, potrzebuje zgody rodziców, chyba że dokonuje się to w niebezpieczeństwie śmierci (por. kan. 900 CCEO)¹³⁶.

Po raz kolejny trzeba poddać krytyce rozwiązanie ustawodawcy łacińskiego, który przy okazji reformy z 2016 roku zaniechał wprowadzenia do kodeksu łacińskiego analogicznego przepisu.

Zakończenie

Dobrze się stało, że w końcu prawo łacińskie zyskało swoje przepisy dotyczące przynależności do Kościoła łacińskiego. Nie chodzi w nich o ochronę obrządku łacińskiego (jak w przypadku Kościołów wschodnich), ale bardziej o jasność regulacji w tym zakresie, których po prostu brakowało. Niestety, ustawa z 2016 roku daleka jest od doskonałości. Może jednak służyć wiernym – dla ich pożytku duchowego i zbawienia dusz (por. kan. 214 i kan. 1752 CIC/83).

ze swymi korzeniami. Dlatego w pewnej sprawie Kongregacja odrzuciła prośbę o przejście do Kościoła łacińskiego. Chodziło o Amerykankę, należącą wcześniej do Apostolskiego Kościoła Ormiańskiego, która uczęszczając do parafii łacińskiej Kościoła katolickiego, przeszła do niego, stając się wierną Kościoła katolickiego obrządku ormiańskiego; por. Congregation for the Oriental Churches, Letter, 17.01.1995, „Roman Replies and CLSA Advisory Opinions” 1995, s. 28–31.

¹³⁴ Por. Św. Kongregacja Kultu Bożego, *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych: dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988, dodatek, s. 193–203; uwagi praktyczne zob. P. Kroczek, S. Lubaszka, *Podręcznik kancelaryjny dla duchowieństwa diecezji bielsko-żywieckiej (wybrane zagadnienia)*, Bielsko-Biała 2006, s. 82–84.

¹³⁵ W kodeksie łacińskim brak odpowiednich przepisów, zob. L. Lorusso, *Gli orientali...*, dz. cyt., s. 76. Zastosowanie przepisów kodeksu wschodniego opiera się na odesłaniu w kan. 901 CCEO.

¹³⁶ Por. K. Nitkiewicz, *Katolickie Kościoły wschodnie...*, dz. cyt., s. 26.

SUMMARY

Belonging to the Latin Church: a Comparative Legal Comment on can. 111 and can. 112 CIC, as Modified by Pope Francis's Motu Proprio *De concordia inter Codices* of 2016

This article is a comment on the modified canons 111 and 112 CIC (cf. Pope Francis's motu proprio *De concordia inter Codices* dated 31 May 2016). It is a comparative legal comment: the Author refers to the provisions of the Eastern Code and extra-codicial norms. He presents the terms involved (1.1), the scope (1.2), and the rule of the internal will in the new discipline (1.3). Then, he analyses belonging to the Latin Church by reception of baptism (II) and by transfer (III). When the Author comments on the different provisions involved, he indicates many imperfections in the new legislation. He, however, considers it to be necessary, especially at a time of extensive migration by the Christian faithful.

Keywords: can. 111 CIC/2016, can. 112 CIC/2016, *De concordia inter Codices* from 31.05.2016, belonging to the Church *sui iuris*

Przynależność do Kościoła łacińskiego. Komentarz prawnoprawnawczy do kan. 111 i kan. 112 CIC, zmienionych przez motu proprio papieża Franciszka *De concordia inter Codices* z 2016 roku

Artykuł jest komentarzem do zmienionych kan. 111 i 112 CIC (por. motu proprio papieża Franciszka *De concordia inter Codices* z 31.05.2016 r.). Jest to komentarz prawnoprawnawczy: autor sięga również do regulacji kodeksu wschodniego oraz do norm pozakodeksowych. Przedstawia pojęcia (1.1.), zakres (1.2) oraz zasadę woli wewnętrznej nowej dyscypliny (1.3.). Następnie zajmuje się przynależnością do Kościoła łacińskiego przez chrzest (II.) i przez przejście (III.). Komentując poszczególne przepisy, autor wskazuje na liczne niedoskonałości nowego ustawodawstwa. Uważa je jednak za potrzebne, zwłaszcza w dobie migracji wiernych.

Słowa kluczowe: kan. 111 CIC/2016, kan. 112 CIC/2016, *De concordia inter Codices* z 31.05.2016, przynależność do Kościoła *sui iuris*

 BIBLIOGRAFIA

Źródła

1. Benedictus PP. XIV, Constitutio apostolica *Praeclaris*, 18.03.1746, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. 2, ed. P. Gasparri, Città del Vaticano 1938, poz. 366, s. 11–20.
2. Benedictus PP. XIV, Epistulae encyclicae *Demandatam*, 24.12.1743, w: *Codicis Iuris Canonici Fontes*, vol. 1, ed. P. Gasparri, Città del Vaticano 1937, poz. 338, s. 795–803.
3. Benedictus PP. XVI, Constitutio apostolica *Anglicanorum coetibus* qua Personales Ordinariatus pro Anglicanis conduntur qui plenam communionem cum Catholica Ecclesia ineunt, 4.11.2009, „Acta Apostolicae Sedis” 101 (2009), s. 985–990.
4. *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 18.10.1990, „Acta Apostolicae Sedis” 82 (1990), s. 1045–1364.
5. *Codex Iuris Canonici*, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), pars II, s. III–XXX, 1–317.
6. *Codex Iuris Canonici*, Pii X P.M. iussu digestus, Benedicti P. XV auctoritate promulgatus, „Acta Apostolicae Sedis” 9 (1917/II), s. 1–521.
7. Congregatio pro Ecclesiis Orientalibus, Pontificia Praecepta *Il can. 758 § 3 CCEO* de Clero Uxorato Orientali, 14.06.2014, „Acta Apostolicae Sedis” 106 (2014), s. 496–499.
8. Congregation for the Oriental Churches, Letter, 17.01.1995, „Roman Replies and CLSA Advisory Opinions” 1995, s. 28–31.
9. Franciscus PP., Litterae apostolicae motu proprio datae *De concordia inter Codices* quibus nonnullae normae Codicis Iuris Canonici immutantur, 31.05.2016, „L'Osservatore Romano” z 16.09.2016, s. 4–5 (z tłumaczeniem włoskim); ponadto: http://w2.vatican.va/content/francesco/la/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20160531_de-concordia-inter-codices.html (4.03.2017). Przekład polski części normatywnej: <http://www.diecezja.pl/duchowni-i-konsekrowani/listy-i-dekrety/zmiany-w-kodeksie-prawa-kanonicznego-dokonane-przez-papieza-franciszka-w-motu-proprio-de-concordia-inter-codices-z-dnia-31-05-2016-r-opublikowanego-w-dniu-15-09-2016-r-.html> (4.03.2017).
10. Ioannes Paulus PP. II, Constitutio apostolica *Pastor Bonus* de Romana Curia, 28.06.1988, „Acta Apostolicae Sedis” 80 (1988), s. 841–912; przekład polski w: *Ustrój hierarchiczny Kościoła. Wybór źródeł*, red. i opr. W. Kacprzyk, M. Sitarz, Lublin 2006, s. 217–257.

11. Pius PP. XII, *Litterae apostolicae motu proprio datae Cleri sanctitati de ritibus orientalibus, de personis pro Ecclesiis Orientalibus*, 2.06.1957, „Acta Apostolicae Sedis” 49 (1957), s. 433–603.
12. Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authentice Interpretandos, *Dubia soluta in plenariis comitiis eorum patrum*, 16.10.1919, „Acta Apostolicae Sedis” 11 (1919), s. 476–479.
13. Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Orientali Recognoscendo, *Resoconto dei lavori dell'Assemblea Plenaria dei Membri della Commissione del 3-14 novembre 1988*, „Nuntia” 29 (1989), s. 20–77.
14. Pontificio Consiglio per i Testi Legislativi, *Nota explicativa Da alcuni anni quoad can. 1 CCEO*, 8.12.2011, „Communicationes” 43 (2011), s. 315–316.
15. Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, *Instructio Pastoralis actio de baptismo parvulorum*, 20.10.1980, „Acta Apostolicae Sedis” 70 (1980), s. 1137–1156.
16. Św. Kongregacja Kultu Bożego, *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych: dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988.

Literatura

1. Abbass J., *The Interrelationship of the Latin and Eastern Codes*, „The Jurist” 58 (1998), s. 1–40.
2. Acebal Luján J. L., Aznar Gil F. R., Jiménez Urresti T. I., Manzanares Marijuán J., *Código de cánones de las Iglesias orientales. Edición bilingüe comentada*, Madrid 1994.
3. Adamowicz L., *Przynależność do Kościoła „sui iuris”*, w: *Przynależność do Kościoła a uczestnictwo wiernych w życiu publicznym*, red. J. Krukowski, M. Sitarz, B. Pieron, Lublin 2014, s. 131–150.
4. Adamowicz L., *Przynależność do Kościoła „sui iuris” według obowiązującego prawa kościelnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 8 (1998), s. 129–146.
5. Adamowicz L., *Przynależność kościelna i obrządkowa dzieci*, w: *Prawa dziecka: perspektywa Kościoła*, red. P. Kroczyk, Kraków 2015, s. 9–29.
6. Arrieta J. I., *All'insegna delle esigenze pastorali*, „L'Osservatore Romano” z 16.09.2016, s. 5.
7. Brogi M., *I cattolici orientali nel Codex Iuris Canonici*, „Antonianum” 58 (1983), s. 218–243.
8. Brogi M., *Licenza presunta della Santa Sede per il cambiamento di Chiesa “sui iuris”*, „Revista Española de Derecho Canónico” 50 (1993), s. 661–668.
9. Canosa J., *La presunzione della licenza di cui al can. 112 § 1, 1° del Codice di Diritto Canonico. Alcune note su un rescritto della segreteria di Stato*, „Ius Ecclesiae” 5 (1993), s. 613–631.

10. Celeghin A., *L'iniziazione cristiana nel CIC 1983. Seconda parte: alcune questioni particolari*, „Periodica de re canonica” 84 (1995), s. 267–314.
11. *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, a cura di P.V. Pinto, Città del Vaticano 2001.
12. De Paolis V., D'Auria A., *Le norme generali. Commento al Codice di Diritto Canonico. Libro primo*, Città del Vaticano 2008
13. Erdő P., *Questioni interrituali (interecclesiali) del diritto dei sacramenti (battesimo e cresima)*, „Periodica de re canonica” 84 (1995), s. 315–353.
14. Fabris C., *Fare verità nella carità. Prospettive canonistiche inerenti la „communicatio in sacris” sacramentale*, Siena 2007.
15. Faris J. D., *The Reception of Baptized Non-Catholics into Full Communion*, w: *Acta Symposii Internationalis circa Codicem Canonum Ecclesiarum Orientalium*, Usek, 24–29 aprilis 1995, Kaslik 1996, s. 159–177.
16. Fürst C. G., *Interdipendenza del diritto canonico latino ed orientale*, w: *Il Diritto Canonico Orientale nell'ordinamento ecclesiale*, a cura di K. Bharanikulangara, Città del Vaticano 1995, s. 13–33.
17. García Martín J., *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Venezia 2015.
18. Gauthier A., *Principi generali dell'attività giuridica della Chiesa (Commentario dei canoni 96–203 del Libro I del Codice di Diritto Canonico)*, Roma 1993.
19. Kroczek P., Lubaszka S., *Podręcznik kancelaryjny dla duchowieństwa diecezji bielsko-żywieckiej (wybrane zagadnienia)*, Bielsko-Biała 2006.
20. Lorusso L., *Gli orientali cattolici e i pastori latini. Problematiche e norme canoniche*, Roma 2003.
21. Nitkiewicz K., *Chrzest dziecka w małżeństwie mieszanym*, „Roczniki Nauk Prawnych” 17 (2007) nr 2, s. 67–76.
22. Nitkiewicz K., *Katolickie Kościoły wschodnie. Kompendium prawa*, Sandomierz 2014.
23. Pałka P., *Przynależność do obrządku i jego zmiana w świetle nowych przepisów Kościoła*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 10 (1963) z. 4, s. 83–96.
24. Provost J. H., *Baptism of an Orthodox by Catholic Priest. Opinion*, „Roman Replies and CLSA Advisory Opinions” 1997, s. 102.
25. Salachas D., *L'appartenenza giuridica dei fedeli a una Chiesa orientale sui iuris o alla Chiesa latina*, „Periodica de re canonica” 83 (1994), s. 19–55.
26. Salachas D., *Commento al Titolo II cann. 27–41*, w: *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, a cura di P. V. Pinto, Città del Vaticano 2001, s. 36–54.

27. Salachas D., *Problematiche interrituali nei due codici orientale e latino*, „Apolinaris” 67 (1994), s. 635–690.
28. Skonieczny P., *Kanoniczna koncepcja czynności prawnej. Wprowadzenie dla prawników świeckich*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 81 (2017), w druku.
29. Urrutia F. J., *Les normes générales. Commentaire des canons 1–203*, Paris 1992.

Aneks: Przynależność do Kościoła łacińskiego i innych Kościołów *sui iuris* (schemat praktyczny)

Przynależność do Kościoła *sui iuris* – odnotować w księdze ochrzczonych
(kan. 535 § 2, 877 § 1 CIC/2016; kan. 37, 296 § 2, 689 § 1 CCEO)

	Hipoteza	Dyspozycja	Podstawa prawna
1. Dziecko, które nie ukończyło 14. roku życia	a) Rodzice katolicy należą do tego samego Kościoła <i>sui iuris</i> .	Dziecko należy do Kościoła <i>sui iuris</i> rodziców, nawet gdyby chrzest był w innym rycie (gdyż proboszczom łacińskim została powierzona też troska o wiernych obrządku wschodniego; por. kan. 916 § 4 CCEO).	kan. 111 § 1 CIC/2016, <i>pars prima in princ.</i> ; 98 § 2, 857 § 1-2 CIC/83 kan. 29 § 1; 910 § 2, 687 CCEO Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authentice Interpretandos Dubia soluta in plenariis comitiis eorum patrum, 16.10.1919, AAS 11 (1919), s. 478
	b) Rodzice katolicy należą do różnych Kościołów <i>sui iuris</i> .	Prawo łacińskie: A. zasada: dziecko należy do Kościoła <i>sui iuris</i> zgodnie ustalonego przez rodziców; B. wyjątki: i. dziecko należy do Kościoła <i>sui iuris</i> ojca; ii. inaczej postanawia prawo partykularne. Zatem: PL + MO → FL lub FO, według zgodnej woli rodziców PL + MO → FL, gdy brak zgodnej woli rodziców PO + ML → FL lub FO, według zgodnej woli rodziców PO + ML → FO, gdy brak zgodnej woli rodziców	kan. 111 § 1 CIC/2016, <i>pars prima, secunda</i> kan. 29 § 1 CCEO

	Hipoteza	Dyspozycja	Podstawa prawna
1. Dziecko, które nie ukończyło 14. roku życia	b) Rodzice katolicy należą do różnych Kościołów <i>sui iuris</i> .	Prawo wschodnie: A. zasada: dziecko należy do Kościoła <i>sui iuris</i> ojca; B. wyjątki: i. oboje rodzice zgodnie proszą, by to był Kościół <i>sui iuris</i> matki; ii. inaczej postanawia prawo partykularne, np. grekokatolicy ukraińscy: chłopcy należą do Kościoła <i>sui iuris</i> ojca, a córki – matki, chyba że ojciec jest duchownym, wówczas wszystkie dzieci należą do jego Kościoła <i>sui iuris</i> . Zatem: PL + MO → FL PL + MO → FO, tylko za zgodą obu rodziców PO + ML → FO PO + ML → FL, tylko za zgodą obu rodziców Brak zgody rodziców → zawsze przynależność do Kościoła <i>sui iuris</i> ojca	
	c) Dwoje rodziców, ale tylko jeden jest katolikiem.	Dziecko należy do Kościoła <i>sui iuris</i> rodzica katolickiego. Zatem: PL + MA → FL PA + ML → FL PO + MA → FO PA + MO → FO	kan. 111 § 2 CIC/2016 kan. 29 § 1 CCEO
	d) Dwoje rodziców ochrzczonych, z tym że żaden nie jest katolikiem, a dziecko zostało ochrzczone poza Kościołem katolickim, jednak rodzice mają wyraźną wolę, by wychowywało się ono w wierze katolickiej; ewentualnie rodzice w małżeństwie mieszanym (np. dziecko ochrzczone w cerkwi prawosławnej, ale uczęszcza do kościoła katolickiego).	Dziecko należy do Kościoła katolickiego i nie musi składać wyznania wiary, jeżeli edukacja katolicka była rozpoczęta jeszcze przed przyjmowaniem sakramentów w Kościele katolickim. Po ukończeniu 14 lat dziecko może wystąpić z Kościoła katolickiego. Analogicznie należy potraktować przypadek dziecka z małżeństwa mieszanego, np. ochrzczonego w Kościele katolickim, ale wychowanego w Kościele prawosławnym (wspólnocie protestanckiej) – należy je traktować jak prawosławnego (protestanta).	odpowiedź Świętego Oficjum z 5 listopada 1953 r. (zob. L. Lorusso, <i>Gli orientali...</i> , dz. cyt., s. 62, przyp. 38)

	Hipoteza	Dyspozycja	Podstawa prawna
1. Dziecko, które nie ukończyło 14. roku życia	e) Dziecko pozamałżeńskie samotnie wychowywane przez matkę.	Dziecko nabywa przynależność do Kościoła <i>sui iuris</i> matki, nawet gdyby było ochrzczone w Kościele <i>sui iuris</i> ojca, które je nawet potem uznał prawnie. Zatem: PL + MO → FO PO + ML → FL	kan. 29 § 2, 1° CCEO, <i>ex natura rei</i> stosowany także w prawie łacińskim
	f) Dziecko pozamałżeńskie samotnie wychowywane przez ojca.	Dziecko nabywa przynależność do Kościoła <i>sui iuris</i> ojca na zasadach ogólnych.	kan. 111 § 1 CIC/2016 kan. 29 § 1 CCEO
	g) Dziecko pozamałżeńskie wychowywane przez obojga rodziców.	Prawo łacińskie: należy przejść na zasady ogólne, czyli pierwszeństwo przynależności do Kościoła <i>sui iuris</i> zgodnie wybranego przez rodziców, a w braku tej zgody – ojca (por. wyżej lit. b). Prawo wschodnie: skoro jest to dziecko pozamałżeńskie, należy do Kościoła <i>sui iuris</i> matki.	kan. 111 § 1 CIC/2016 kan. 29 § 2, 1° CCEO
	h) Dziecko adoptowane.	Dziecko takie nabywa przynależność Kościoła <i>sui iuris</i> rodziców adoptujących zgodnie z regułami z (wyżej lit. a i b), nie pytając się Stolicy Apostolskiej o zgodę na przejście do innego Kościoła <i>sui iuris</i> . Zatem: FO → adopcja → PL + ML → FL FL → adopcja → PO + MO → FO	kan. 110 CIC/83 w zw. z kan. 111 § 1 CIC/2016 kan. 29 § 2, 2° CCEO
	i) Dziecko rodziców nieznanymi (np. w domach dziecka).	Dziecko takie nabywa przynależność Kościoła <i>sui iuris</i> opiekunów prawnych, nie pytając się Stolicy Apostolskiej o zgodę na przejście do innego Kościoła <i>sui iuris</i> . Gdy opiekę nad dzieckiem sprawuje państwo, biskup powinien wyznaczyć opiekunów dzieci (np. chrzestnych), wybierając w ten sposób dziecku przynależność do Kościoła <i>sui iuris</i> .	kan. 29 § 2, 2° CCEO, stosowany także wobec luki prawnej w prawie łacińskim (por. kan. 98 § 2 CIC/83)

	Hipoteza	Dyspozycja	Podstawa prawna
1. Dziecko, które nie ukończyło 14. roku życia	j) Rodzice nieochrzczeni proszący (przynajmniej jeden z nich) o chrzest dla swego dziecka, które będzie wychowane po katolicku.	Dziecko należy do Kościoła <i>sui iuris</i> osoby podejmującej się jego wychowania w wierze katolickiej.	kan. 29 § 2, 3° CCEO, stosowany także w prawie łacińskim wobec luki prawnej <i>Sacra Congregatio pro Doctrina Fidei, Instructio Pastoralis actio</i> , 20.10.1980, AAS 70 (1980), s. 1153, n. 30,4
	k) Rodzice ochrzczeni proszący o chrzest dziecka w Kościele katolickim.	Według zasad z <i>intercommunio</i> , jeśli co najmniej jeden z rodziców (lub sprawujący opiekę nad dzieckiem) o to prosi, a nie ma fizycznej albo moralnej możliwości dostępu do swego szafarza.	kan. 868 § 3 CIC/2016 kan. 681 § 5 CCEO
2. Dorosły, tj. małoletni po ukończeniu 14. roku życia, przyjmujący chrzest w Kościele katolickim, niezależnie od pozycji kanonicznej rodziców, a nawet ich ochrzczenia czy też nie, w Kościele katolickim lub poza nim.		A. zasada: wolność wyboru Kościoła <i>sui iuris</i> ; B. wyjątki: z prawa partykularnego Stolicy Apostolskiej.	kan. 111 § 3 CIC/2016 kan. 30 CCEO
3. Małżonek (CCEO: tylko żona) może, ale nie musi, przejść do Kościoła <i>sui iuris</i> drugiego małżonka (CCEO: męża).		Przejście przez oświadczenie woli, bez zgody Stolicy Apostolskiej, chyba że chodzi o męża w prawie wschodnim, to wówczas taka zgoda jest konieczna (w myśl kan. 32 CCEO). Zatem: MO + VL → ML, po oświadczeniu woli ML + VO → MO, po oświadczeniu woli VL + MO → VO, po oświadczeniu woli VO + ML → VL tylko za zgodą Stolicy Apostolskiej w trybie kan. 32 CCEO Po ustaniu małżeństwa – reguły analogiczne (możliwość powrotu do Kościoła <i>sui iuris</i> swego pochodzenia).	kan. 112 § 1, 2° CIC/2016 kan. 33 CCEO
4. Rodzice zmieniają przynależność do Kościoła <i>sui iuris</i> w ramach Kościoła katolickiego lub w małżeństwie mieszanym takiej zmiany dokonuje małżonek katolicki.		Dzieci poniżej 14 lat <i>ipso iure</i> nabywają przynależność nowego Kościoła <i>sui iuris</i> takich rodziców/-a. Po ukończeniu 14 lat dzieci mogą powrócić do Kościoła <i>sui iuris</i> swego pochodzenia przez oświadczenie woli (por. kan. 112 § 3 CIC/2016).	kan. 112 § 1, 3° CIC/2016 kan. 34 CCEO, <i>pars prima et tertia</i>

